

WWW.UNIDUBROVNIK.CRO

S R Đ

God. II.

Dubrovnik, 16. Decembra 1903.

Br. 23.

MUZEJ DUBROVAČKIJEH STARINA I PANTEON GLASOVITIJEH DUBROVČANA.

— A. F. —

Medo Pucić u Cvijeti bôno veli, da će se svakomu moći naći lijeka, ali vlastelinu nikada ni do vijeka. Ovim riječima pjesnik, koji je sâm dubrovački vlastelin, opisuje bol vlastele za izgubljenom nezavisnošću Dubrovnika i prikazuje povod apatiji i uzrok naglom izumirañu iste vlastele. »Nestalo je republike, pa neka nestane i nas, ñezinijeh tvoraca i uzdržavalaca«. Brzo će se navršiti vijek od pada dubrovačke republike, i moći ćemo na prste izbrojiti preostale dubrovačke vlasteoske porodice. Da li su vlastela dobro uradila, o tome sada nije riječ, ali da su taj svoj duh udarili na vas javni dubrovački život od pada republike unaprijed, to je činjenica. Ta apatija nije dala Dubrovniku, da se u pravom smislu riječi preporodi i da igra onu ulogu, koja bi odgovarala prošlosti i budućnosti: apatija i neodređenost glavni su činiooci dubrovačke decadence.

Ta se apatija pokazuje u pravoj svjetlosti, kad se zaviri u naš muzej i pomisli na grobove našijeh velikana. Stranac, koji pozna dubrovačku prošlost, kad dođe u Dubrovnik, on o starome Dubrovniku u današnjemu Dubrovniku malo što nalazi. I ono što ima, dijelom je tamo amo rastrkano, dijelom nepoznato. Apatija je ubila svaki pijetet. Jedini je izuzetak u tome Gundulićev spomenik, koji se podigao inicijativom srpske dubrovačke omladine.

Imamo gradski muzej.

Svak će u prvi mah promisliti, da su u ñemu sačuvane razne zbirke dubrovačkih starina, da će se u ñemu naći pri-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

kazat javni, kniževni i privatni život starijih Dubrovčana. U jednu riječ, sve ono što je vrijedno da se sačuva. Ta za boga to nije bilo davno. Svega toga bilo je u Dubrovniku do nazad pedeset godina. Svega toga danas gotovo više nema: dijelom se prodalo strancima, dijelom je s nemara propalo. Niko se za to nije brinuo.

Naš muzej ima bogatijeh zbiraka svakovrsnijeh životinja, ptica i riba, a dubrovačkih starina najmañe. Da nije mara i nastojanja zaslužnoga upravitelja našega muzeja, prof. Balda Kosića, ne bi ni toga bilo. Kad pak pogledate na ispućani plafon muzeja, povrñ kojega se nalazi općinski zatvor, tada zbiļa treba uskliknuti: o tempora, o mores!

U očuvanju dubrovačkih starina Dubrovčane niko nije prijećio, što više, za to je bilo i ima sredstava. Imamo općinu, koja slobodno raspolaže novćanijem sredstvima; imamo inteligenciju, koja bi mogla razumjeti, što je Dubrovnik dužan učiniti. Godišnjom subvencijom muzeju za nabavljanje dubrovačkih starina, u trideset godina moglo se je dosta učiniti, kao i češćijem pozivom na građanstvo. Dubrovačkih starina nalazi se svuda, samo ne u Dubrovniku, osim onoga što se nije ni moglo ni smjelo bilo tajno prodati bilo pustiti da propane.

Podimo daļe.

Mnogo je njih reklo, da je mali stari Dubrovnik srazmjerno dao više glasovitijeh ļudi nego veliki narodi i velike drzave.

A gdje su grobovi tñjih velikana?

Gdje je dubrovaćki panteon?

A ipak zna se i danas gdje su pokopani i gdje su ćuvaju kosti nekolicine tñjih glasovitijeh ļudi.

Zna se gdje je pokopan Gundulić, Đorđić, Bošković i drugi. Pa zašto da ne napravimo u Dubrovniku jedan skroman panteon, gdje će se malo po malo prenositi smrtni ostaci tñjih velikijeh Dubrovčana? Ne treba za to ni graditi nove zgrade. Imamo je već. I to staru i prastaru: klaustar Male Braće, tu bi se poput arkadā u grobljima velikijeh gradova mogli prenijeti smrtni ostaci velikijeh Dubrovčana. Klaustar Male Braće za to je vrlo zgodan, a mislimo da se MM. PP. OO. Frañevci tomu ne bi protivili, jer je sām manastir njihov dubrovaćka

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
starina i u њиховој еркви налази се гроб Gundulićev a ваљда и још којегла гласовитога Dubrovčanina.

Како би се музеј старина и пантеон могли извести с техничке и новчане стране, о томе сада није ријеч, а свакому вољному да о томе проговори, отварамо ступце овога листа.

Ivo conte Vojnović, u трећем дијелу своје Трилогије, приказује помладени и препородени Dubrovnik, ријешен апатије и vlasteoskoga nihilizma. Ми томе Dubrovniku, који у осталом још не видимо, препоручујемо и мећемо на срце: музеј dubrovačких старина и пантеон гласовитијех Dubrovčана. Кад Dubrovnik ostvari ово двоје, тада стопрво моћи ће казати, да је извршио своју дужност пијетета према прошлости и да је подигао двије велике школе за dubrovačka поколења.

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

х.

1. Нек' вас вражја не заглуша дрека;
Устрпљиво надајте се спасу,
Јер ко чека, једном и дочека.
Ето јури у ватреном касу
Родна срећа, која ће вас тужне
Препородит у једином часу.

М. Стражинић.

2. Боже, дођи у помоћ мојој јадној души!

Посљедње ријечи Едгара Пое-а.

3. Ништа није толико погибелно, колико политичка страст.
У обичноме животу, кад сусретнемо лична душманина, поштедејемо га, јер знамо да, што год учинимо, учинићемо да искалимо своју личну мржњу. Али, кад између политичкијех противника, нађемо лична душманина, не ћемо га ни најмање штедјети, јер варамо сами себе мишљу, да што год му учинимо, учинићемо да будемо корисни праведној ствари коју служимо.

Булвер.

VOJISLAV TRAVUŃANIN.

Iz kńiga starostavnih.

— Stevan Sremac. —

„Djela vaša suncu ravna
Ne će skriti nojca tavna.“

Branko.

Glava Peta.

(Kraj).

„Silni tu popadaju, tako da ih niko
nije prebrojiti mogao. Taj dan bude za
Grke strašna pogibija.“

Dukljaninova Kronika, Gl. XXXII.

Tada gńevni ćesar posla mnoštvo vojske sa vojvodom svojim *Dordem Provatom*, i vojska ta prodre u zemļu Vojislavljevu i pade na *Leško Pole* niže grada Dukle. Tu gdje se ustupajuć Vojislav ispred sile zaustavi, stade i Provat s vojskom. A Vojislavljev dom bješe Bogom blagosloven i porodom obilan, imadaše pet sinova: *Gojislava*, *Radoslava*, *Mihalu*, *Predimira* i *Žegavca*, i najmladi, mezimac doma, bješe već porastao do koña i koplja bojna. Tada otac podijeli sa sinovima svoju vojsku. Uze sa sobom Radoslava i dio vojske, a drugi dio dade četvorici sinova svojih i ostavi ih u mjestu *Vrańe*, niže Huma i Samobora, da se tu pritaje, i da na ņ, na ņegove zaszjede, propuste Provata. A kad bude na nevoļi, i ćuju bojne trube i rogove, — neka se jave

Zanesen i nadmen lijepijem početkom i pohlepan na plijen, zaide duboko i naide na zaszjede Provat. Tu ga zaustavi Vojislav i otpoće boj. I u razgoru najžešćega boja ugleda *Radoslav* Provata i pozna ga po silnim stijegovima i zlatnim štito-vima oko ņega, i poletje na ņ i obori ga s koña bojna. I kada vidje grćka vojska vojvodu svoga oborena i rańena, pade duh i u najhrabrijega! Dohvatiše sa zemļe vojvodu rańena i ponižena, i nagoše u bjegstvo. I što Moraća i Cijevna, rijeke bistre, ne proždriješe poletom svojim, to doćekaše tići sokolići Vojislavljevi. Silni padoše, ali ih ostade dosta da jave svijetu sramotu Grka i slavu Srbala!

Glava Šesta.

„Grčki imperator pošlje poslanike sa zlatom i srebrom mnogim da dadu županu Rase, i banu Bosne i knezu predjela Humskog; da udare s vojskom na kraja.“

Dukljaninova kronika, Gl. XXXIII.

A na prijesto Romejski sjede novi ćesar, *Konstantin IX. Duka Monomah*, i stade kupiti silnu vojsku da osveti pogibiju. A stari saveznici mu rekoše neka kupi što više može vojske ali da pozove i druge srpske kneževe. I on posla kñige u Rasu, Bosnu i Zahumlje, i zaplaši ih silno Vojislavom ako ovaj ostane pobjednik, a zaplašene namami blagom, i oni pristaše uz tudina protiv svoje krvi i svoga jezika.

I poslije dvije godine skupi ćesar *šezdeset tisuća vojnika*, a za vojvodu im dade *Mihajila Patricija*. I dogovoriše se jošte sa *Ľutovidom* koji zapovijedaše savezničkom vojskom iz Raške, Bosne i Zahumlja kako da podu jedni sa sjevera a drugi s juga da se sastanu, i, sastavljeni, unište Vojislava. A uvjereni bjehu da će uništiti Vojislava, jer zvjezdari na dvoru gatahu i proričaju propast carstva jednoga, jer, eno, *opašite zvijezde* koja se već mjesec dana javlja na nebu na užas svijetu; a to carstvo, mišlahu Grei, nije nikoje drugo nego zemlja Vojislavljeva.

Tada Vojislav osjeti namjere neprijatelja i ne dade da se sastavi vojska Mihajilova i Ľutovidova. Mihajilo prodiraše klanecem u zemlju Duklansku, ali vazda imadaše pred sobom Vojislava; i, kad ne mogaše naći Ľutovida, zapovjedi vojsci da se vraća natrag. Ali pogriješi Mihajilo što ne ostavi na ulazu u klanac dio vojske da mu čuva povratak i izlazak.

Tada Vojislav pozva sinove i vojvode u ratno vijeće i reče im:

— Nas je malo a njih mnogo. Hajdete da ovako učinimo. Dvojica od vas, *Gojislav i Radoslav*, neka ostanu ovdje, a vas trojica, ti *Mihalo, Predimire* i *Zegavče*, uzmite po deset djetića sa trubama i rozima, razredite se po stranama klanca, zapalite mnoge ogñeve, nek vrazi misle da vas je mnogo, i očekujte budni. I kada štapei prijedu polovinu neba i duhnu zorini rani

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

vjetrići, — da ste spremni. A ja ću u ponoćno doba grnuti na vrage.

I jošte posla Vojislav jednog pouzdanog čovjeka svoga, Baranina, da zaplaši Grke. Ovaj dođe, kaza im se da je Latinin vjeran caru, i javi im da oni čuše da se tajom udružiše nevjerni Srbli, oni iz Bosne, Raške i Zahumlja s ovima iz Dukle i Trebiña. Tada povjerovaše vojvode, i ude strah u njih. I riječi ove stravične odoše šapatom od usta do usta, i šezdeset tisuća Grka prividaše kroz mrak legione osvetnika.

Glava Sedma.

„Poginulo je ovdje četrdeset hiljada i sedam vojvoda.“

Zonara.

Učiniše ljudi Vojislavlevi kako im reče gospodar. I kada štapce zvijezde jasne ugledaše na sredini neba, a iz удаlenih sela kada rani zorini vjetrovi počеше donositi glase vjesnika zorinih, — dade Vojislav znake onima oko sebe da zatrube u trube i rogove radi znaka onih što su gore na planinama. Onda i oni zatrubiše i počеше se polako spuštati i obalivati kameñe na Grke u klancu. Strahovito odjekivaše planina od treštaña trubâ koje se učiniše Greima kao trube strašnoga suda. I učini im se da je nastao sudni dan, smak svijeta; kada se planine kreću s mjesta svojih, uputile se jedna drugoj, oživjela im kameña tjelesa.

Tada nastade užasan boj i pokol. Kao zli dusi, porodi noćnih tmina, jurnuše Duklani, i ovi iz doline i oni sa planine, na Grke, i mraćna noć stade proždirati silne žrtve. I samo se čujaše riječ: Kirije jelejson! Jer sa sviju strana sipahu Srbli strijele i kameñe. A poslije se izmiješaše. Upadoše u bunovne i preplašene Grke kao gladni vuci u tor među zbivene i preplašene ovce.

Tako trajaše do praskozorja, i veliko mnoštvo Grka pade — izmićući neprestano — pade ih od kameña, od strijele, od sjekire i noža duklanskog; a silni popadaše i od svojih, jer zvijezde blijede ne dadoše da pozna brat brata do po preplašenim uzvicima.

Tada nastade goñeñe. I u goñeñu tom pogodi Vojislava iz tišme one silan udar kopla, zaļuļa ga i pomjeri iz sedla i

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

obori na zemlju. Povika Vojislav tada „Bože pomiluj“! ali na glase te spusti se strašna zamahnuta na ņ sjekira, i *Gojislav* pade k nogama ņegovim i reče: „Oprosti mi, oče, nijesam te poznao! „Tada se izľubiše otac i sin, blagodariše Bogu i prozva se od tada to mjesto: *Milost Božija*, jer sam Bog ne daje da sin, u neznaņu, postane oceubica!

A kada se sunce pomoli iza Skadarskoga jezera, obasja strašnu porazu Grkâ. Kao poľska trava pokošena, ležahu trupovi pobijenih Grka. I pobjednici ih pokosiše ali ne izbrojiše koliko ih pade te strašne noći. A u grčkim kņigama letovnici vizantijski zapisaše, oplakav ih, da ih je tada palo *četrdeset tisuća, i sedam vojvoda ostade mrtvih kod nepogrebene vojske.*

Glava Osma.

„No Knez Ľutovid bješe dobar vojvoda i junak pa se ne uplašio nego pošle Gojislavu govoreći: Povedi dva vojnika a ja ću tako isto učiniti, i sići ću u poľe, pa da vidiš ko sam ja!“
Dukľaninova Kronika, Gl. XXXIV.

A poslije pobjede posla Vojislav sina Gojislava s dijelom vojske na saveznike. „Idi sine, reče Vojislav, na nevjernog brata našeg. Idi na ņ ali štedi krv zavedene braće tvoje.“

Uze Gojislav vojsku, i povede sa sobom još i silno robľe grčko. I kada stiže prema Ľutovidu, posla mu robľe da mu samo ono kaņe šta bi sa ćesarском vojskom.

A jedan od robľa ispriča sve Ľutovidu i završi ovako:

— Pogledaj Lovćen goru kako se visoko diņe! Nadamo se da će ona biti dostojan pobjedni stub i znak ćesara našeg, a ono će ostati u sve vijekove kao nadgrobni kamen pobijenoj vojsci našoj.

Ali ni strašne priče robľa o pogibiji ni lijepe bratske rijeći poslanika ne pomogoše ništa! Jer Ľutovid bješe plahovit muņ, tvrde glave i snaņne mišice, i reče poklisarima:

— I neka je pala u prah sila saveznika moga ćesara, ostao sam ja; *nepobijena je još vojska zahumska, bosanska i raška.* Odmorna je i snaņna da otpočne boj sa nadmenim bratom našim, — da mu skrši i odbije rog gordosti ņegove. Neka

mi, dakle, *izade na udvoj!* Da položimo kopla, da otupimo mačeve i neka nam poprskaju štitovi, a vojske neka to sve gledaju, — i ko ostane u sedlu koću svome bojnom — toga neka pjevaju pjesme kao dobitnika! . . .

Tako reče Lutovid, ali ga na udvoju izdade sreća: pade, i vojska mu se razide domovima a Gojislava proslaviše u pjesmama . . .

Glava Deveta.

„Dubrovčani odgovoriše da im je njegov dolazak veoma mio... Kralj sa nekim baronima a kraljica sa svoje dvije dvoranke udoše u grad.“

„Kronike Dubrovačke“ Junija Rastića.

„Taj srpski vladar pokloni Dubrovčanima (1050. g.) uz Župu Žrnovničku još Gruž, Rijeku, Zaton i Orašac.“

„Gruž“, Vice Adamović.

Raznese se glas o slavi Vojislavljevoj po okolnim zemljama i zamorskim stranama. Više ne smjede cesarevina Romejska na Srble ruku da digne bojeći se novoga srama; jer pamtiše Grei dobro *Leško Poje* i *Crnmički Klanac!*

A poslije burnih ovih dana poživje sretno i mirno Vojislav u domu svome. I sjeti se tada Vojislav zavjeta oca svojega, kada ovaj bješe bolan pa ozdravi: da će obnoviti crkvu *Svetoga Stevana* u Dubrovniku, drevnu crkvu koja služuše i pojaše u slavu božiju još onda kada posljedni Srblji dodoše, za cesara Iraklija, od Vislanskih ravnih strana amo na Siće More. I reče Vojislav podružju svome, plemenitoj Margariti Nedi:

— I otac mi se zavjetova negda u bolesti, i ja se zavjetovah u junačkoj mojoj mucu, da ću se odužiti Bogu za spas, i Dubrovniku za lijepe dnevi proživljene u gostoljubnom gradu. Ispuniću sada zavjet i očev i moj! Zapojaće i zasijati opet Sveti Stevan u Dubrovniku . . .

I posla čovjeka u grad sa silnim blagom, da opravi crkvu i da je ukrasi bogato. I dvije godine radiše neimari, zografi i zlatari; obnoviše i ukrasiše hram Svetoga Stefana, da se zaoblita među crkvama kao večerňača među ostalim zvjezdama! . . .

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

A i kraljica Margarita posla silno srebro da se nime ukrase mošti svetiteljske, kojih bješe sila u hramu tom...

A poslije nekoga vremena zažele Vojislav da vidi zadužbinu svoju i grad u kome proleće života svoga provede. Dubrovčani ga pozvaše da im bude mio gost; i on se odazva i ode im u pohode. A Dubrovčani ga dočekaše carski kako junačkom kralju i milom susjedu vaļa i trebujе.

— Dolazak tvoj veoma nam je mio. Dočekaćemo tvoje Veličanstvo i kraljicu tvoju svijetlu, i prve vlasteline dvora tvoga. Ali je grad naš tjeskoban za gospodarstvo ti, zato te molimo, ostavi mnogobrojnu pratnu tvoju, a ljubav naša biće ti najbolji tjelohranitelj!

A Vojislav pristade i ostavi vlasteline, dvorane i pratnu u Župi i Konavlima a on uđe sam sa podružjem svojim Nedom i sa velikim vlastelinima kraljevstva svoga. Prvo pohodiše hram svetoga Stevana, pomoliše se bogu u nemu, i obdariše ga velikim milostiñama.

A za tim ga ugostiše Dubrovčani; i ñega i lude ñegove ugostiše pićem i jestivom. Pokloniše mu dvor u gradu svome, a lude, pratnu mu, obdariše trgovci paunovim perjem, sokolima, hrtima i zagarima, oružjem skupocjenim, i svakome, još suviše, dadoše dvadeset lakata čista skrlata nerezana.

I tih dana gostinskih jednoga dana išeta Vojislav sa Nedom na obalu mora siñega. I oboje zastadoše na jednom mjestu.

Tada reče Vojislav:

— Poznaš li mjesto ovo, vjerna lubo srca mog!? Prije trideset leta stajismo ovdje bijedni i ja i ti; gledasmo na more i, grudi punih tuge, očajavasmo za sebe... Ej, kako leta prolaze; kako se otada mnogo izmijenilo i ovdje i tamo kod nas!... Na mjestu ovom, koje onda bješe pusto kao i život naš, gle, kako se dižu sada vite paome dvije sa izdancima svojim, — a u domu našem rastu uz nas i zdañu doma našega, pet milih sinova naših!... Onda bijasmo najnesretniji u gradu ovome, neznaćni i neopaženi, — a danas smo mu zvanci i mili gosti. Ko može, ko je tako svemoćan i pravičan kao Bog, koji nas tako obilno nagradi!!....

O, Margarito, lubo srca moga! Da te one večeri ne vidjeh i ne zamilovah ovdje, sam Bog zna, kud bi mi se trag izgu-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

bio, meni kome život tada silni teret bješe. Mjesto ovo me razdraga, pa se gomilaju sjećaña i osjećaña mnoga, pa govorim kao da su mi se vratila ona mlada leta kada te prvi put spazih!... Hajde, da nagradimo ovaj grad koji nas kao roditelj primi tada kada nas domovina naša i mi nu kada izgubismo.

I kada se vratiše u grad i sjedoše za stolove, u sred gozbe diže Vojislav zlatni pehar za slavu i cvjetañe i napredak slavnoga grada Dubrovnika, i reče vlasteli i trgovcima, gostoljubnim domaćinima:

— Hristos, Spas naš, reče nekada: „I koji primi *dijete* u ime moje — *mene* prima!... Što nu mu učini meni je učinio...“ I vi, gospodo Dubrovačka, primiste nekada nas, mene i svijetlu kralicu, kao djecu, bez roditelja, i bez otađbine. Lijepo ste sjeme bacili u blagodarna srca naša, i Bog na nebu hoće da požnete za ta dobra bogatu žetvu, jer grad nam ovaj bi gostoljubni domaćin, i u nesreći onoj tada i u sreći ovoj sada. Hoću da vam proširim međe; i za to neka vam je dar od mene: *Župa Zrnovnica, Rijeka, Gruž i Zaton i Šumeta dio* — vaše neka je, ni s kim nedijeljeno, od vijeka do suda Božjega!... Da odahnete iz ove tjeskobe, da sijete bijelu šenicu i vinovu lozicu; da napijate u zdravle dobrog vječitog susjedstva našeg!...

*

A poslije ovoga ne prođe još nekoliko leta, i snažni Vojislav pade u bolest; tijelo podleže bolovima, malaksa, i duh se spremaše da ostavi zemsku odjeću svoju. Tada prizva sinove svoje smrtnom odru, i reče im:

— Djeco moja draga! Stigoh na među života; leta se moja svršavaju!... Ej, leta moja, leta, jato ždralova brzih, što ostavljate za sobom mnoge lijepe nade moje!...

Ne žalim za životom, niti ropćem na Boga što mi posla smrt sada; ali mi je teško, što me iznenada ovako zateče stara krvnica roda ljudskog u poslu velikom narodnom. Da, djeco! Vazdan mi je lebdjela slika Časlavleva pred očima. Htjedoh biti narodu našem što *on* bi; ali me smrt preteče!...

Ali što ne mogoh a radi kratka vijeka, moći ćete vi, ako mi savjeta slušali budete. Ja htjedoh da stopim županije u državu, plemena u narod. Nastavite to! Jer razjediñeni bićete

kao potočići koje svak navrće na svoj mlin; a udruženi bićete kao silna rijeka, koja je postala od vòdâ malenih potoka i riječica, i kuda nadre ona, ruši sve. Teško se i spasti od ňe a kamo li je slugom sebi učiniti!...

Za tim malaksa i pade u odar. A poslije zamoli sinove, da ga pridignu, da još jednom vidi plavo nebo duklansko i gore zemlje svoje. Blagoslovi sinove i završi život svoj riječima pravednoga Jova: „Ali dani moji bješe brži od glasnika.. Prodoše kao brze lađe, kao orao kad leti na hranu!...

24. IX. 1903.

DANIELE CORTIS.

— Antonio Fogazzarro. —

Glava XVIII.

(19)

Noćne bitke.

Jedanaest je ura kucalo one noći 28-og marta na trgu „Navone“ i „Sapienza“, mjesečina je udarala u kuće i puste nogostupe, suproć uzvišene crne polače „Madama“, kad barun di Santa Giulia izade sam. Zaustavi se na pragu, obrte se da pogleda rasvijetlenu predvorje. Vratar smjerno izagje preda ň, misleći da želi štogod.

— Što hoćete? osorno reče mu barun. Zar ne smijem više ni stajati ovdje?

Onaj osta zapañen.

— Mislio sam! nasmjehnu se glasno Di Santa Giulia i, okrenuvši mu leđa, ode ravno put Sv. Luida francuskoga.

Sam bješe predao Senatu svoju ostavku na senatorstvo, lakonski, bez jedne riječi pristupa ili zaglavka; i bijaše predao jedno zapečaćeno pismo svome drugu, tajniku predsjedništva. Niko tada nije zatražio od ňega tu stvar; to je bila ňegova slobodna odluka, razmišljena odavna ujedno s drugim težim odlukama, prepravljena u tajnosti srea kada mu ne ostane više

vjere da će se spasi od bučne propasti. Ova mu već bješe nad glavom; nije bilo više vremena za očajna sredstva kojim joj se bješe u posljednje doba očajnički opriječio. Počinuti i pustiti da se sve surva; drugo mu ne ostajše.

Odvjetnik Boglietti bijaše mu pisao odmah na 25-og, po pogodbi sklopljenom s Cortisom, da je riješen svakoga duga prama Banci; ali mu barun bijaše oholo vratio pismo, kunući se da ne će nikada primiti ponude gospodina Cortisa. U istinu ne bješe mu od znatne pomoći. Bio je ugrezao u mnoge druge dugove, isto onako opake. Samo da namiri svoje gubitke na igri, samo da bude još priman u više ili mañe tajne igračnice koje je posjećivao, pošto se obratio najrazglašenijim rimskim zelenašima, bješe dirnuo u neke vrijednosne papire nekih maloletnikâ svojih štićenika, bješe ih založio i za njih dobio novaca. Sada je djelo bilo izašlo na vidjelo; imalo je doći pred sud. U toliko mu je makao bio progutao sve, i on se, pored svih žrtava, nalazio u nemogućnosti da isplati svoje dugove od igre. Više nisu igrali s njim; vrata sreće bjehu mu zatvorena, a vrata sudskog dvora otvorena.

No u njegovoj žestokoj naravi, smjesi snage i pokvarenosti, ohola odluka da se ne prigne pred Carrèovima bješe tvrda nego igda. Tri ure prije nego je predao svoju ostavku u Senat bijaše ga sreo na trgu „di Pietra“ odvjetnik Boglietti i gotovo na silu odvukao u svoju pisarnicu, govoreći da vaļa svakako da govori odmah s njim. Tu mu bješe priopćio jedan prijedlog, povjeren mu, onaj čas, ne hoćаше kazati od koga. Odvjetnik obećavaše da će ga izmiriti sa svim njegovim dužnicima, da će mu spasti čast i slobodu, da će mu pribaviti dohodak dovoljan za život, pod pogodbom da se za sved iseli u Ameriku. Di Santa Giulia, uvertjevši u glavu da je sve to djelo njegove punice i žene mu, nije ni htio slušati prijedloge odvjetnikove, koji mu se kleo da ne pozna ni po videñu kontesu Tarkviniju ni kćer joj; da nije primio prijedlog ni od njih ni od poštovanoga Cortisa; bijaše izašao bijesan iz pisarnice dok odvjetnik vikaše za njim da ne prima odreku, da će noć donijeti savjeta, da će sutra u jutro doći k njemu radi definitivnog odgovora.

I sada idaşе namrgođen svojoj kući, ponosita čela kao uvijek, s rukama u špagu, stiskajući ključ od kovčega u kojemu

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

je držao revolver, kušajući gotovo okrutnu nasladu da se napokon dotakao dna od ponora, osjećajući se blizu strahovitog izlaska, ali dostojnog ponosa pomiješanog s njegovom pokvarenom krvi, ali oslobodioca. Sad je već bio izvan Senata. Činilo mu se da je tako izvršio odlučno djelo, da je ostavio halinu, kako mnogi čine, na obali od rijeke, prije nego nestanu za sved u vodi. To bijaše neka odluka usadena u njegovu sreću. Po glavi mu se vršale tma blijedih slika stvari i lica koja bijahu privezana uza njegova čustva gnjeva i tegobe. Jučer još, nazad malo ura, ove sablasti isplatnih rokova, pozivnica, tužaba, kamatnika, dužnika od igre, zvaničnih poslužnika, sudaca tištahu ga, davlahu ga; sada bijahu se iznenada odalečile od njega; sad osjećao se oko sebe kao neki prazan prostor, prostor što ga svjetina ostavlja oko lešine. Prolazeći preko trga „di Pietra“ opet pomisli s ijedom na odvjetnika Bogliettija i na Ameriku. Kuća Carrè, nema sumnje! Osloboditi se! U Ameriku! Odvjetnik Boglietti imao je sutra doći u njega radi odgovora. Da mu reku: „uđite“ i da mu odvjetnik uđe u sobu, pa ga nade na postelji sa zrnom u sreću? Proklete ohole čeladi! Što su mislili? Sve poroke i sve krivice, da; ali podao, ne! Okaćao ih sramotom i krvlju; jedina naslada, tako mi Boga! Mislio je da mu je žena boja od drugih, i nakon izdaje u Passo di Rovese, ali sada se pokazala od istoga kova. Kakva mu je žena bila? Ispravna jest, osim onoga puta; ali tvrda i hladna kao kristal, vjerna sebi, ne njemu! Ako je baš još vjerna. Neko mu bješe anonimno pisao, okrivljujući njega i Cortisa. Onda barun nije povjerovao, sada je htio da vjeruje. Uživao je da vjeruje, da vidi oborenu onu nesnosnu i oholu krepost. U Ameriku? Da kupi njegovu odalečenje? Ne, ne. Gospoda će se moći i udati za onoga, ali će mu donijeti u miraz prokletstvo i krv.

Zaustavi se na trgu, da ga razgleda svega, kao da ga vidi prvi put. Bijaše pust. Dva duga reda svijetlaka pričinise mu se sprovodnom povorkom. Pomisli da je on ne će imati i nasladi se. Boje je ići sam, bez onoliko huła za sobom da brbljaju, da se smiju i da ga šalu k vragu. Ne će imati sprovoda i ne će ići u crkvu. Dobro. Ni Bog ni sveci ne bijahu ga pomogli. Pri ovom osjeti iznenadno ponestajanje ponosa, kao

blijesak straha; ali prođe odmah i čovjek nastavi put ne misleći o drugome.

Uđe u jednu malu kavanu u ulici „delle Muratte“, malo koraka od njegove kuće, i zakuca jako na stô, jer je momak spavao prekrštenih ruka. U dučančiću, osim Di Santa Giulia, bio je samo još jedan stari pop, lica i ruku kao od voska, koji je obično pio tu čokoladu prije ponoći.

— Mislite li baš, prečasn, upita ga barun kao iz neba, da ima života nakon smrti?

Stari ga pop pogleda u lice i odgovori mirno:

— Ne, gospodine.

Za tim razastre svoj mrki ubručić, pogleda ga sa svake strane, otr usta, složi ga opet s velikom pomnom, i stavivši ga na koljena reče svojim mirnim slatkim glasom:

— Ne mislim, znam.

Nije se više čulo ništa već žubor vode Trevijske. Barun uze čašicu ruma i izade ne pozdravivši.

Njegovi su prozori bili rasvijetljeni. Zašto? Kao da je na bližnem tamnom prozoru bio neko, koji se odmah povukao natrag, kada se Di Santa Giulia, došavši do vratâ, zaustavio. Na stubama nađe gazdaricu koja ga čekaše sa svijećom u ruci.

— Zašto je svijeća u mene u sobi? reče on.

— Jedan posjet, gospodine senatore. Jedna gospoda čeka Vas od sedam ura.

Barun pomisli odmah na svoju ženu.

— Ko je? reče gnevno. Trebalo joj je reći, da se neću vratiti.

— Ali je gospoda barunica, gospodine senatore.

— Ah! odgovori on, kao da tim hoćашe reći: kad je tako učinili ste dobro. Ali naglasak i lice mu kazivahu, kako mu je posjet neugodan. Ode u svoju sobu uzbuđenim koracima, psujući iza zuba.

Druga tanka prilika bijaše ondje, uspravna usred sobe, kraj stola na kome goraše velika svjetiljka bez štita.

— Ti ovdje? reče on zaustavivši se na vratima. Što hoćeš?

Ńezina leda poskočiše od živčane trzavice. Počeka časom, pa zatim odgovori mirno:

— Da ti napomenem da sam živa.

— To sam znao, odgovori barun snimajući kloubk i bacajući ga na postelju.

Jelena diže obrve.

— Nijesam se nikad stavila od toga, reče ona.

Barun svuče kaput, baci i nega na postelju, pak zatvori zalusije jednoga i drugoga prozora, diže opet s postele kloubk i kaput i položi ih na stōčić, stade šetati gore dole po sobi, okolo svoje žene koja ne govoraše niti se micase. Od jednom se zaustavi iza neniš leda, iz daleka, i reče joj brekūci:

— A sada što ti treba?

Ona se okrete put nega, dohvati jedan stōčić za zaslon i odgovori vukūci ga preda se:

— Zasto mi se nijesi činio vidjeti? Zasto mi nijesi ni odgovorio?

Nezin je glas bio tioh, vrlo miran, gotovo ljubazan.

— Da ti ugodim, reče on. Zahvali mi. Nijesi li to želela? Jelena jedva pridusi gnev, uspravi se na zaslonu od stōčića, na koji se bješe prije naslonila i reče sa zestinom.

— To nije odgovor.

Muz joj prekrsti ruke na prsima.

— I lutiš se? reče. Nije dosta što sam ti pisao da ideš, stojš i odlaziš po svojoj volji, s kim hoćeš, nije ti dosta da si se tim koristila; prekaras me još što nijesam došao poljubiti ruku tvojoj majci! Nemoj slomiti taj stōčić koji nije moj.

— Oprost, odgovori Jelena slatko, puštajući stōčić.

Ona bješe došla s nakanom da bude ponizna, ljubazna što je više moguce, da podnese predvidena nasila ovoga čovjeka koga je htjela spasti od propasti; i prebacivaje sebi što se ogriješila odmah u početku.

— Još te jednom molim, nastavi, da vjeruješ, da imaš krivo što se lutiš na mamu. Ako je bilo krivnje onaj put u Passo di Rovese, krivnja je bila sva moja. Rekla sam ti toliko puta, Karmine, pitala sam ti prošene. Ja nijesam htjela niti niti zla, ali ti pitam prošene ponova, ako hoćeš. Ako mi ne ćeš vjerovati, neka bude! Pomisli onda da sam radi postovana prama tebi, podnijela da mi se majka u Četali nastani u hōtelu; i to me je toliko bojele, jer jadna žena, ja znam da baš nije ništa kriva, ništa, ništa. Da, došla sam s nom u Rim, ali

sam ti pisala zašto dolazim: radi tebe. Mama je bila zabila u glavu da će me odvesti u Mletačku, i pisala ti je; ali sam joj ja uvijek govorila, ako se maknem iz Čefalù, da ću poći u Rim, da ti budem od pomoći kako budem bolje mogla.

— Da kako! plane barun. I dogodio se onaj čudnovati slučaj da je parlamenat bio otvoren i da je prečasni gospodin Cortis, ne znajući kako da nastavi svoj govor, pomoću svetaca pao u nesvijest; i tada, po vrlo čudnovatom slučaju, ti, koja si bila došla da budeš uza mene, bila si uza ņ dan i noć, i tako dale i tako dale. Je li tako?

— Što hoćeš da rečeš? reče Jelena mršteći obrve.

— Znaš vrlo dobro što hoću da kažem, odgovori barun. Izvadi iz ġepa pregršt pisama i, približivši se svijeci, izabere jedno i baci ga na stô.

— Evo ti, reče.

Jelena uze pismo, drhćući i proti svojoj volji, kao da je u ņemu moglo biti napisano stvari zakopanih u ņezinom sreću. Pohita najprije da vidi potpis: nije ga bilo. Za tim preletje kratko pismo, u kojem je anonimno lice tužilo ņu, s emfazom, da oblijeće oko Cortisa da bi ga zadobila za ljubavnika. Prepozna ruku svoje tetke.

— Znam ko je, reče ona hladno. Poznajem rukopis. I ti vjeruješ?

— Ne znam ništa, odgovori otresito barun. Ko je? Činilo se i meni kao da poznajem taj rukopis.

— Ti ne vjeruješ! usklikne Jelena. Bijaše takva vatra, takva žestina u ņenim očima i u uzdignutom čelu, da je ņezin muž, za časak, zanjemio.

— A kad bih vjerovao? reče on za tim. U svakom slučaju, ako se, kako se nadam, više ne vidimo, reci tvome rodaku da poštuje moje ime, jer je puki slučaj da mu ja nijesam otac. Samo da sam poznao gospođu Cortis četiri pet godina prije!

Jelena se trže.

— Bez sumnje, nastavi barun. Reci mu da sam bio poznat veoma iz bliza s ņegovom majkom, kad sam bio u vojničkoj posadi u Aleksandriji.

— Ti? kliče Jelena.

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Da, ja. Znaš li onu historiju? Bio sam ja, a ne topnički časnik. Reci mu to, reci prečasnome. Neka zna! Što mi je stalo? Sad mi više nije stalo ni za šta, ni za šta. Pak i pravedno je. Reci mu u ime moje, ako mu majka nije kazala; jer čujem da se vratila iz pakla ona vještica. Do onomadne mu za stalno nije bila rekla.

Jelena pokrivaše lice dlanima. Bješe začuđenje, nijema strahota, tegobna žela da odmah ode daleko, silno opiraće neke tajne sile u nezinoj duši.

— O! o! Kakav utisak! reče polako barun ironičkim otežanim glasa. Plače se! Jadni rodak!

— Ja ne plačem, odgovori Jelena ponosito, otkrivši i podignuvši lice. Lijevom rukom uredi kose na čelu i pogleda muža u oči.

— Trpim, ali ne plačem.

Barunovo se lice steže, neko muklo rezaće izade mu iz usta:

— Pa da ne vjerujem da ti je ljubavnik?

Ona ne poniče, ne mače trepavicama. Oči joj bijahu staklene, tijelo kao ukočeno, kada ispod glasa odgovori:

— Ne, nije istina.

Za nekoliko časaka gledahu se nepomično u oči. Di Santa Giulia iznenada pršte u bijesne pokrete i glasove:

— Gospodar sam vjerovati da je istina, gospodar sam ti reći, hoću da ti rečem. A sada idi s bogom, idi kud hoćeš, idi s kim hoćeš! Hajde s bogom! Imam prijatelja boljih od tebe u ovoj sobi; imam prijatelja koji će me bolje od tebe pripomoći, koji će me časnom osloboditi od tebe i od.....

Ovdje očita niz živinskih psovaka proti svijetu i proti ljudima.

Jelena u toliko bijaše predobila vlast nad sobom.

— Otići ću, reče, ali ne prije nego ispunim svoju dužnost.....

Spopade je žestoko drhtaće, diže joj za čas riječ. Morala je sjesti, počekati da se malo umiri.

— Obećala sam, nastavi, da ću ti biti vjerna, i što god ti rekao, što god ti mislio, ja sam nakana da ti budem vjerna do cilka. Ti si mi pisao u Čefalù zloslutnih riječi, a sad čujem sličnih iz tvojih usta.

Zaustavi se; nije mogla govoriti na dugo.

— Ne znam je li istina, prihvati, da ti posli idu tako loše, da snuješ u glavi nešto strahovito. Među tim ja sam ovdje da učinim sve što mogu. Radila bih, podučavala bih, trpjela bih glad!

— O, ne treba toliko herojskih žrtava, reče barun keseći se. Ne idem li u Ameriku?

— U Ameriku? usklikne Jelena začuđeno.

— Ali nemoj mi se pretvarati, za Boga! Kao da ne znaš!

Ona poskoči na stôčiću, ne bješe veće uvrede za ňu! Ugrize se za usnu, uzdrža se, samo reče:

— Kao da ne znam što?

— Da ste vi oni koji ste mi ponudili da ćete mi platiti dugove, uz pogodbu da odem u Ameriku. Novaca i da se oslobodite, poslati me da umrem daleko, da vas se ne poštream krvi i sramotom, je li? Ali se varate; nema isplate, nema Amerike!

Jelena skoči na noge.

— Nije istina! reče ona.

— Što *nije istina!* zareži barun. Nema u čitavom svijetu drugoga psa koji bi imao najdalega razloga da mi učini sličnih prijedloga. Ali, nastavi u ironično krotkom tonu, došla si, je li da, ispipati me skladno, da vidiš je li mi bio učinjen prijedlog, pristajem li ili ne pristajem

— Ali velim ti da nije istina, usprotivi se Jelena, velim ti da ti ja i moja majka ne možemo platiti dugove, a moj stric ne će, nikako ne će!

Ona govoraše, u svom iznenađenju, tako iskrenom vatrom, da se barun, za čas, poluļa i umuče.

— Oh! kliče za tim, svladan opet svojim uvjereñem. Ali je ovako! Ne može biti da nije ovako!

Jelena bješe u grčevima.

— Ali Bože! reče ona, što imam reći, što imam učiniti da te uvjerim?

Barun promisli malo.

— Ti bi bila sretna, reče, da primim ovaj prijedlog da podem u Ameriku?

Sretna? Ona pomisli, kad bi bila ljubovnica onoga čovjeka, da bi u takvoj potištenosti htjela umrijeti zajedno s ňim.

— Sretna, ne, odgovori. Bila bih sretna kad bi sve ovo bio grub san; ali ipak!....

Nije znala dobro kako bi rekla da bi joj bio dignut sa srca velik teret, velika straha, što nije učinila, što ne zna učiniti sve što je moguće da zapriječi nesreću koja bi je učinila slobodnom.

— Ah, *ali ipak*, usklikne joj muž. Da vidimo malo, vjerna lubo, nadoda polako, upirući pogled u oči joj. Ako pođem, hoćeš li ti doći sa mnom?

Jelena primi taj udar u prsi i ne zatetura. Bješe to strahovit, neočekivan udar, strahovit, neočekivan način iskušena nezine riječi. Ne zatetura, ali i ne odgovori. Osjeti u sebi nešto od vojnika koji je pozvan na smrt pa ide ozbiljan, šuteći, goćećim srcem.

— Ah, šutiš? usklikne barun.

— Već si izjavio, reče ona, da ne pristaješ?

— Da, ali hoće da dođu u mene sutra u jutro po definitivni odgovor.

— A ako dođem, pristaješ?

— Sveti vraga! reče on, u pola zapaćen u pola smeten. Ako ti dolaziš, počinem ne razumijevati više ništa.

— Onda pristaješ?

— Može biti.

— Ne ne, usklikne Jelena odlučno. Vaļa obećati ako dođem s tobom da pristaješ.

Barun se baci na kanapu.

— Promisliću, reče.

Ali Jelena nije htjela ni sjene sumnje pa zaintači. Muž joj nije mogao vjerovati da će Carrèovi pristati na nezino izagmañe.

— Pa dobro, reče on, ako ti zbiļa dolaziš, pristajem.

Ako je ponuda potekla od kuće Carrè, ova pogodba oboće je za cijelo.

Tada ga Jelena upita bi li u ikojem slućaju, na ikakav naćin, primio slićnu ponudu od porodice Carrè, bez pogodbe da ide u Ameriku. On odvrati jednim „nikada“, punim oholosti i gñeva, i utvrdi se u sumni da doista odvjetnik Boglietti nije govorio po nalogu Carrèovih.

— Doći ću, reče ona.

Barun je pogleda, plusnu rastvorenom rukom o ručicu od kanape i odgovori:

— Dobro je.

Za tim ustade i izvadi iz svoga kovčega revolver, pa ga položi kraj svijeće.

— Evo prijatelja koji me je imao pomoći, reče on. Kunem ti se da bih se bio sto puta prije ubio, nego li bih bio primio pomoć od tvojih.

Jelena uze revolver.

— Nabijen je, reče joj muž:

Jelena ga ipak držaše, kao da ga pomniivo motraše. Ruke joj drhtahu, usne joj bijahu grčevito stisnute. Nije ni vidjela malu sjajnu cijev; vidjela je samo čovjeka kojega je toliko ljubila, za kojega je znala da je toliko ljubi, vidjela ga je u času poslednjega pozdrava, neke bezimene tegobe.

— To je onaj što si mi ga darovala kao zaručnica, reče joj muž.

Jelena stavi revolver na stô, gledaše ga još, dok proguta suze.

— I onda? reče ona polako.

— Onda, prihvati barun, ja primam, i stvari će se urediti; htjeće se nekoliko vremena, jer sve svoje dugove gotovo ne znam ni ja. Za tim ćemo krenuti.

Jelena ne imашe snage da odmah stane govoriti kako i kada.

— Znaš da me je strah da sam velika živina što vjerujem da ćeš ti doći? usklikne joj muž.

Ona se lutito diže da se vrati u hôtél.

— Ne, ne, vjerujem ti, reče on blago. Što se žuriš? Počekaj malo. Budi dobra!

Jelena htjede odmah ići. Muž joj otresito predloži da će je pratiti; gazdarica, koja je sve slušala iza vratâ, ponudi im svoju sobu; da baš za to nije bila legla! Jelena odbi sve takvom žestinom, da je gazdarica, gotovo gotovo, pitala prošteće.

— Pustite je, reče barun. Odovle do „Minerve“ putevi su sigurni, a moja se žena ne boji ničega.

Ona otrpatri Jelenu sa svijećom do ulice, reče joj da se nadala da će se zaustaviti. Gospodin senator čini joj bolest. Ima toliko briga! Govori nekakvih stvari!

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Jelena odgovori lagahnim poklonom i izađe, uputi se polako tamnom ulicom, puštajući da je nagon vodi i ne znajući dobro gdje je, bez drugoga osjećaja osim neke gluhe boli u sreću i smrtne tromosti uma. I gledaše gdje joj se polagano jedan za drugim primiču plamenovi rijetkih feñera, gdje trepte i gore, te nestaju nad nežinom glavom. Malo po malo pade joj čudnovata misao; pomisli se da se izgubila u nepoznatu ogromnu gradu. Tada je nežin nagon sve od jednom ostavi. Nije znala kojim će putem udariti, morade se zaustaviti, dugo misliti, dobro razgledati naokolo, prije nego je razumjela da je na uglu ulice „dei Pastini“. Ubrza korake i, časak kašnje, uđe u „Minervu“.

Preveo s italijanskoga
Arsen Wenzelides.

USTA HVALI SVOJE GOSPOJE*)

— Ignat Đorđić. —

(Priopćio A. F.).

Usti liepe i ljubene,
U kieh žive srce moje,
Usti slatke i medene,
Milostive mé gospoje,
Recite mi, otkle u sebi
Vi toliku slas držite,
Er nije naći, znam, pod nebi
Slasti toli plemenite.
Zašto rajski med tekući
Prolio se zgar s nebesa,
Stan priličan sebi ištući
Sred Vašega draga uresa.
Žarki grimiz biću u svomu
Koraļ, ures morskih vila,
I u zapadu sunčanomu
Rumenoga plam svjetlila,

*) Ovo je dvanaesta pjesma iz zbirke neštampanih pjesama Ignata Đorđića. Ta zbirka ima ovaj natpis: Pjesni ljubene, egloge, zgode etc. gosp. Inácija Giorgi, opata Mļetskoga.

I kamenak bez procjene,
Ki erleniem zrakom siva,
Prid Vašiem rusam vene
I svoju liepos poniživa.

Bliedi o busu svom ružica
Rumenieh Vas videći,
Zasramljena trator lica
Prid Vam čezne zavideći.

Pače zaman kad istječe
Zračna zora, dika od svita,
Vas lepotom svôm¹⁾ zatječe
Er ostaje predobita.

I ako narav dosle kâ²⁾ je
Liep stvor rumen kî³⁾ stvorila,
Po ňem dopriet učila je
Do Vašega rumenila.

Malu u krugu Vas jedinom
Sve lieposti dikom kite,
Vi dragosti, Vi milinom
Neizmjernom se podnosite.

Mnim luvena Majka mila
Napravu iz Vas vadi i diku,
Kad se spravļa poč sred krila
Najdražemu ljubovniku;

Ter izbrani miris hrani
U koraļnom Vašem sudu,
Drobni biser i sņezani,
Rados, pokoj i razbludu.

Rieči i posmieh, kî vlas ima
U međ stvorit srce od stiene
I s prislatkiem celovima
Drage uzdahe razbludene.

Ah, udesi srećni moji,
Usta ugodna i žuđena!
Ah, živući perivoji
Moga uhvaña zatravljena!

Ah i unapried darovima
Vašiem žeļna smirite me,
Blagodaran er bit ima
Ko 'e pun blagom neizmjernieme!

¹⁾ svojom; ²⁾ koja; ³⁾ koji.

RUDER JOSIP BOŠKOVIĆ.*)

— Dr. Torkvato. —

Radovi Rudera Josipa Boškovića, ovako se zove knjiga, koju je nazad malo vremena u svijet turio Kosta Stojanović.

Kad sam pročitao ovu knjigu, sama sam sebe zapitao: zašto se mi Dubrovčani moramo upoznati sa svojim velikanima na radovima svačijim samo ne Dubrovčana; zašto ne bismo se i mi sami dali na proučavanje onoga bogatoga znanstvenoga muzeja, u kome je sačuvana slavna prošlost negdašnje republike. Da je živ rimski govornik, nad sačuvanim ostacima naše slave uskliknuo bi kao nekad pred rimskim forum: O tempora o mores!

Što se dogodilo od nas Dubrovčana?

I mi smo se pustili zavesti nekom modernom strujom i svladati podlim materijalizmom, koji nastoji čovjeka odstraniti od svakoga umnoga rada, te smo se odali samo afarizmu.

Dok se naš grad rasvijetlio električnim svjetlom i željeznica nas spojila s ostalim svijetom, naši arhivi, u kojima je sakupljeno ogromno umno blago negdašnjih pređa, i bogate biblioteke, jedini spomenici umne veličine stare republike, tminom su obaviti i rijetko se nađe dubrovačka ruka, da im se smiluje i malo pažnje obrati.

Samo kad i kad, milosrdna ruka onih koji nijesu Dubrovčani do njih dopre, i one stare papire, paučinom prepredene, rastvara, proučava i svijetu otkriva blago, što je u njima sačuvano.

Tako rade drugi, dok Dubrovčani leže zakopani u nekom duševnom nihilizmu.

Vlastela su izumrla, a ono ih malo, što još životare, čekaju da isplate zadnji novac božjoj pravdi i konačno nadu mira pod tajinstvenom sjenom grobnih čempresa:

Jedan po jedan dohode vlastela
U crnom l'jesu nošeni od fakina
Na zadnje s'jelo, gdje no znak propela
Grbove kruni posred rusmarina.

*) Povodom knjige „Radovi Rudera Josipa Boškovića“ od Koste Stojanovića.

A zašto tako rade? Možda navlaš, kako pjesnik veli:

Za slobodu prosta puka	Sloboda je za vlastelu,
Ki slobode ne razumi,	Za um koji 'e cienit znade.
Da se bori naša ruka,	Što će vila ta na selu
Da se muče naši umi?	Gdi joj hrama ne imade?

Zašto oni, nakon izgublene slobode, mješte se povući u svoje stare letnikovce i u lenčareñu dane provoditi, ne odadoše se barem kñizi — nerazdruživom drugu staroga Dubrovnika? Zar su možda cijenili, da će se jedino na onaj način spustiti sažalnica suza na ñihovu groblju u Mihajlu?

Ali:

Tu nije slavnog Dubrovnika groble,
Već samo vaše... Ne htjeste pregorit
Gospodstvo i vidjet vama ravno robje;
Ne doliči vam o slobodi zborit!

Vlastela, uz malenu iznimku, rađe su se odavala politici i diplomaciji — nego kñizi.

A što radi današni naraštaj?

Ovaj, mjesto da proučava spomenike svoje slavne prošlosti, bacio se u naručaj politici, u kojoj se strasti podžiju i umne sile slabe.

Djela Gundulića, Držića, Stay-a, Boškovića i mnogih drugih dubrovačkih velikana, zamijeniše pokvareni romani francuski i italijanski. U ovakoj duševnoj mlohavosti, pojavi se katkad kakova pčela radilica i iznese na javu blago zakopano po našim arhivima, ali na žalost, dok se drugi ñegovim radovima koriste, Dubrovčani se gotovo indiferentni pokazuju. Bez sumñe, ovo je žalosna ali istinita činjenica. Koliko ima danas Dubrovčana, koji će vam znati pričati i o Zoli, i o D'Annunziu, i o Fogazzaru i o drugim tuđim kniževnicima, a o Gunduliću, Đorđiću, Boškoviću — niti riječi!

Znadu da je Gundulić živio, jer ih na to podsjeća ñegov spomenik, što no se uzdiže na našoj „Poljani“. Poznaju i Boškovića, jer su možda ñegovo ime čuli spominati na školskim klu-pama, ili urezano opazili u stñonoj crkvi na mramornoj ploči, koju mu je senat za zasluge podigao.

Ali, ko je i što je bio Bošković?

Koliko i koliko ih ima, koji vam ne će znati odgovoriti!

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Opet velim, ovo je žalosna činjenica, ali istinita.

Ne možemo a da ne osudimo ovo nehajstvo Dubrovčana prema svojoj prošlosti.

Ako se iko mora zauzeti za naše stvari, na to smo u prvome redu zvani mi. Na ovo nas mora poticati ponos zbog negdašnje slavne prošlosti našega grada.

Červina djela leže jošter u rukopisu na starim policama naših biblioteka, a koliko i koliko drugih važnih isprava u arhivima je još zakopano! Mnogi će kazati, da su oni do danas bili gotovo nepristupni publici. Ovo je donekle istina (na sramotu onih koji grme i oblače); ali sam ipak opazio, da se s malo truda može i tome doskočiti¹⁾, samo se hoće dobre voľe, a voľa nam fali. Spomiñem se, kad sam nazad godinu dana mislio izdati pjesme Lampridija Červina, prvoga pjesnika koji je poslije Petrarke bio okruñen na Kampidoliju, i potrudio se da za ovo rodoľubno djelo sakupim nekoliko pretplatnika, da, gotovo nevjerovatno — u Dubrovniku sam ih našao samo šest.

Cijenim, da bi bila dužnost svakoga Dubrovčanina u prvome redu podupirati ovakove pothvate. Novce bacamo u nekorisne svrhe, zašto ne bismo mogli žrtvovati i za ovu svetu stvar? Ta barem naši predi u tome bi nam mogli služiti izgledom. Oni su zvali naučñake i umjetnike sa strane, da bi u našem gradu mladi naraštaj poučavali i poticali na rad, a kasnije, kad su odgojili svoje sile, pomagali su ih i bili im pri ruci.

A danas?

Danas, svojim nemarom, mi šalemo takove ľude izvan svoga grada jer su, potpuno zanemareni od svojih sugrađana, prinuđeni tražiti zarade na strani, kod drugih naroda, koji znadu uvažiti njihovu vrijednost. Ova mlohavost i nemarnost ne služi nam ni malo na čast. Nije dosta svojom se prošlošću ponositi, već treba nastojati da je i ne oskvrnemo svojim ponašañem. Ponos nema smisla bez rada.

Oprostiće mi čitalac ovu primjedbu, ali mu iskreno ispovijedam, da su mi se ove misli same nametale, kad sam pro-

¹⁾ To nije baš lako n. pr. za arhiv dubrovačke republike. Za to treba osobit dopust od ministarstva u Beču, koji svak ne može dobiti. Letos je ministarstvo zabranilo jednomu naučñaku, da pohađa arhiv u naučne svrhe. — Ured.

čitao djelo Koste Stojanovića o velikom dubrovačkom geniju, Josipu Ruđeru Boškoviću.

Pisac je svojim djelom nastojao prikazati u pravoj slici ovoga veleuma, a valja priznati da je i uspio.

On je samo prikazao Boškovićev naučni rad, a nije se dotakao njegova privatnoga života i rada za domovinu. Da bude slika potpuna, ja ću se u ovome članku osvrnuti i na njegove zasluge za domovinu. Boškovićevim privatnim životom ne ću se baviti. U narednom broju nastojaću prikazati i njegov književni i znanstveni rad, onim redom, kako ga je Kosta Stojanović u svojoj knjizi zabilježio.

*

Bošković se u velike zauzimao za napredak i korist dubrovačke republike. Kraľu poljskomu Stanislavu Avgustu piše on godine 1771: »Dubrovnik je moja domovina; ondje imadem svoje, a među ovim još živu i krepku majku od 95 godina«. Ponosio se da je član dubrovačke republike, koja je znala za toliko vijekova sačuvati svoju slobodu i prosvjetu na zapadnoj tačci balkanskoga poluostrva. »Koji predmet — piše — može za mene znamenitiji biti od onoga, u kojem se radi da se od propasti očuva moja domovina? Ja nemam one velike zasluge, radi koje su u sva vremena veliki književnici stekli i kod neprijatelja obzir za svoje kuće i dom; nu na svaki način zasluđuju obzir oni veliki umovi, koji su uvijek izlazili iz one zemlje, veliki književnici, koji, rođeni ondje, časte naš vijek i danas svojim djelima.« Ponosio se, da Dubrovnik, opkoľen sa svih strana varvarstvom i neznañem, stječe ugled u cijeloj Evropi radi znatnoga broja pisaca prvoga reda, koji uživaju opće štovañe u književnom svijetu. Neprekidno se dopisivao sa Stajem, Sorkočevićem, Zamañom i drugim; ovi bi ga vjerno izvještavali o svakome pothvatu dubrovačke republike, a njegov sud bio je uvijek uvažen od dubrovačkoga senata.

Od godine 1756. pak do godine 1783. nalazimo ga u tudini, kod raznijeh vlada, kao zastupnika dubrovačkijeh interesa. Bio je poslanik u Rimu, Parizu, Varšavi, Beču, Milanu i Londonu. Gdje god bi mu se desila prilika, znao je istaći potrebe svoje domovine.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Dalji povod prvomu poslanstvu Boškovića dao je sedmogodišnji rat (1756-63) između Francuske i Engleske. Taj se rat raširi po svim morima četiriju dijelova svijeta. Dogodi se, dakle, da je u početku toga rata jedan Francuz u Gružu spremao brod, koji je po pronesenom glasu imao pod dubrovačkom zastavom krcati drvo za Marsilu i Lion. S druge strane raznio se bio glas, da dubrovačka republika dopušta Englezima na svojem zemljištu graditi brodove. I tako je Dubrovnik s obiju strana bio obijeden, da je povrijedio neutralnost, pak se bilo bojati, da ne bi s toga nastradalo njegovo brodarstvo i trgovina, jedini izvor blagostaña. Bošković, tada profesor u rimskome kolegiju, bio je od dubrovačkoga vijeća umoljen, da pohita u Pariz, da pogibao odvrati i stvar razjasni. On je tada bio dobio drugo poslanstvo od Lūke, te s toga nije mogao poći u Francusku. Ali to nije potrebno bilo, jer je on preduzeo zgodne korake kod francuskoga poslanika u Rimu, koji je po njegovim vijestima svoju vladu upućivao, i kod kardinala Valentija, koji je na korist Dubrovnika posredovao kod poslanika, pače i kod samoga pape Benedikta XIV. Papa je pismom od 22. juna te godine, na posredovanje Boškovićevo, preporučio francuskome poslaniku Dubrovnik. U tome pismu papa zove Boškovića »celebratissimo matematico«. Nuncij apostolski zauzeo se također kod dvora Ludevita XV., a sam Bošković obavijestio ga je o stañu pitaña pismom od 28. jula iste godine.

Sva su ova posredovanja tako uspjela, da je Bošković mogao dubrovačko vijeće na 17. i 24. avgusta iste godine iz Rima obavijestiti, da se ona razmirica može smatrati poravnanom.

Godine 1760. on je u Parizu posredovao kod vojvode Choiseul-a, u razmirici između dubrovačkoga vijeća i francuskoga konsula, i preporučio dubrovačkog odaslanika Frana Sorkočevića. Uslijed toga je konsuo bio kažñen premještajem od francuske vlade.

Godine 1774. Bošković postade francuskim građaninom. Tada on pisa vijeću iz Pariza, dne 8 februara iste g.: »Quantunque ora divenuto francese e già pensionato di S. M. cristianissima e destinato suo ufficiale, avrò sempre in vista la prima patria naturale. Non mancherò ai doveri verso ambedue, pro-

curando il bene di questa col mettere in buon lume e la verità e la giustizia').“

Godine 1776. On je nastojao i uspio, da bi se sklopio između Francuske i Dubrovnika trgovački ugovor i za republiku dokinuo t. zv. *droit d'aubaine*.²⁾

Kao profesor u Milanu, zastupao je dubrovačku republiku o svečanoj ženidbi vojvode Ferdinanda. Najviše se pako istakao u raspru između Dubrovnika i Rusije. Kada su se godine 1768. za carice Katarine II., za rusko-turskoga rata, poremetili prijateljski odnošaji između Dubrovnika i Rusije, Bošković je uložio sve svoje sile, da bi se spor izravnao mirnijem putem.

Spor je nastao onom prigodom, kad je grof Orlov kod Napole, uz tursko brodovlje, na koje je navalio, opazio dva broda pod dubrovačkom zastavom i zaplijenio ih ujedno s drugim. Dubrovnik se tad poboja, da i ostali dubrovački brodovi ne budu smatrani kao neprijateljski i plijeñeni, kao što se zbilja i događalo. U toj neprilici, dubrovački poslanik u Beču, Gundulić, nastojao je skloniti carica Mariju Tereziju, e da bi posredovala u Petrogradu. Jednaku molbu vijeće uputi i na papu Klimenta XIV. Bošković pako bi umoljen od vijeća, da pozove u pomoć poljskoga kralja Stanislava Avgusta, s kojim je bio u ličnom prijateljstvu. U pismu na kralja on veli: „Siromašna domovina moja postavljena je u skrajnu tugu i propast od ruskih ratnih brodova, koji su se pokazali nežinim neprijateljima, zaplijenili tolike lađe, uništili svu trgovinu, od koje je sav onaj siromašan i neplodan kraj, čineći svim bez razlike narodima najrevnije usluge, crpao glavni uvjet svojega blagostanja; i groze se, da će sve uništiti i isti glavni grad obratiti u pepeo, ako se ne ispune uvjeti, s jedne strane nemogući, s druge štetonosni.

¹⁾ I ako sam sada postao francuskim građaninom i već od kralja umirovljen i postavljen za njegova oficira, imaću uvijek na umu svoju prirodnu domovinu (Dubrovnik). Vršiću svoje dužnosti prema objema i radiću za dobro ove (t. j. prirodne domovine), braneći istinu i pravdu.

²⁾ Zakon po kome je tudinac, koji bi umro u Francuskoj, trebalo da svoje imanje, koje je u Francuskoj uživao ili koje se pri njemu zateklo, zavješta kome u Francuskoj.

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

„Nije moguće, da veledušno srce one carice zahtijeva od jednoga grada sa 7000 duša, ako ih je toliko, takav danak, koji bi težak bio glavnim gradovima, bogatijim i napučenijim, i da zahtijeva prolaz, koji bi oružanoga Turčina izazvao, te naprtio propast.“ Poslije malo vremena u ime kralja odgovori tajnik Boškoviću: »Vladalac se udostojao dati mi prikladne zapovijedi, koje bi dokazale onu posebnu naklonost, što je ima za vašu štovanu osobu«.

Boškovićevo pismo bilo je poslano s preporukom u Petrograd. Nadale je Bošković dao preporučna pisma za Beč i Petrograd posebnim u tu svrhu izaslanim dubrovačkim poslanicima, Puciću i Đorđiću. Sva ova posredovanja u korist Dubrovnika, kod kojih je ugled Boškovićev mnogo pripomogao, dovela su napokon do ugovora, uglavljena u Livornu, između Rusije i Dubrovnika. Republika obavezuje se čuvati neutralnost, za slučaj rata Rusije s drugom vlašću, i primiti u grad ruskoga konsula s dopustom da smije u svojem stanu imati crkvicu za sebe, za svoju porodicu i ruske podanike.¹⁾

Bošković se osobito zanimao nastavom i stañem nauke u svome zavičaju. Kad je dubrovački kolegij bio predan u ruke Skolopâ godine 1777. uz posebna pravila, on pisa vijeću: »Zahvalujem veoma radi prekrasnih zakona, koji su ondje, kako čujem, izdani na korist nastave, koju sam uvijek ljubio i negovao«. A drugim pismom preporučuje vijeću VI. knjigu Farlatijeva *Illyricum sacrum*, koja sadrži povijest nadbiskupije i erkevne pokrajine dubrovačke i koju je negov prijatelj Coletti izradio. Bošković je bio uvjeren, da će to djelo biti od velike koristi za domovinu i časno za vijeće, koje, po primjeru tolikih drugih vladalaca, primajući posvetu te vrsti, uzima u zaštitu književnika, koji je svoj trud uložio da je proslavi.

Ovo bi bile samo u glavnijim tačkama zasluge Boškovićeve za dubrovačku republiku; u tome se on isticao gdje god bi mu se prigoda pružila, ili domovina imala od néga potrebu. Lako se može shvatiti, kako je nemilo porazila republiku vijest o smrti ovoga dubrovačkoga genija. Zaključkom vijeća držane su bile dne 21. maja 1787., u nazočnosti kneza i vijeća, u stonoj

¹⁾ Cf. Rački. Rad 88.

crkvi, svečane zadušnice. Govor je izrekao Brña Zamaña, u kome je proslavio Boškovićev vanredno lagan, bistar i dubok um, i istakao njegove zasluge za znanost, njegov ugled u Rimu, Italiji, Francuskoj, Beču, a osobito zauzimanje za napredak i slobodu domovine.

Dubrovačko vijeće postavi u stônoj crkvi spomen-ploču s ovim natpisom, sastavljenim od Zamaña:

Rogero Nicolai f[ilio] Boscovichio, summi ingenii viro, philosopho et mathematico, praestantissimo scriptori operum egregiorum, res physicas, geometricas, astronomicas plurimis inventis suis auctas continentium, celebriorum Europae academiarum socio. Qui in societate Jesus cum esset ac Romae mathesim profiteretur, Benedicto XIV. mandante, multo labore, singulari industria dimensus est gradum terrestris circuli boream versus per pontificiam dictionem transeuntis, eiusdemque ditionis in nova tabula situs omnes descripsit; stabilitati vaticano tholo reddundae, portubus inferi et superi maris ad iustam altitudinem redigendis, restagnantibus per campos aquis emitendis commonstravit viam. Legatus a Lucensibus ad Franciscum I caes[arem m[agnae] Etruriae ducem, ut amnes ab eorum agro averterentur, obtinuit, merito ab iis inter patricos cooptatus. Mediolanum ad docendum mathematicas disciplinas evocatus Braidensem extruxit instruxitque [ob]servandis astris speculam. Deletae tum societati suae superstes Lutetiae Parisiorum inter Galliae indigenas relatus commissum sibi perficiundae in usus maritimos opticae munus adcuravit ampla a Ludovico XV rege christianissimo attributa pensione. Inter haec et poësim mira ubertate et facilitate excoluit. Doctas non semel suscepit per Europam peregrinationes. Multorum amicitii, gratia virorum principum ubique floruit. Ubique animum christianarum virtutum, veraeque religionis studiosum praesetulit. Ex Gallia Italiam revisens iam senex, cum ibi in elaborandis edendisque postremis operibus plurimum contendisset, et novis inchoandis ac veteribus absolvendis sese adingeret, in diuturnum incidit morbum, eoque obiit Mediolani id[ibus] febr[uarii] an[ni] MDCCLXXXVII, natus annos LXXV, menses IX, dies II. Huic optime merito de repub[lica] civi, quod fidem atque operam suam eidem saepe probaverit in arduis aput exteras na-

tiones bene utiliterque expediundis negotiis, quodque sui nominis celebritate novum patriae decus attulerit, post funebrem honorem in hoc templo cum sacro et laudatione publice delatum eiusdem templi curatores ex senatus consulto M. P. P.¹⁾

I ovako se ugasi na obzorju učenoga svijeta jedna sjajna zvijezda; jedan od najslavnijih pobornika na poprištu znanosti XVIII stoljeća; jedan od najumnijih sinova Dubrovnika. Bošković je bio čovjek opširnoga znaća. Klasički izobražen zaronio je u jezik, književnost, starine rimskoga i grčkoga svijeta. Matematik, fizik, astronom ispitivao je sile prirodne, kretanje tjelesa, materiju, svijetlo, pojave vazduha, zvijezde; pak je u svoj ovoj divnoj razlikosti prirode tražio jedinstvenost okom duboka filozofa.

(Nastaviće se).

¹⁾ Ruderu sinu Nikole Boškovića, čovjeku prevelika uma, filozofu i matematičaru, vrlo odličnom piscu izvrsnih djela, koja sadrže fizične, geometrijske, astronomske stvari umnožene mnogim njegovim iznašašćima, članu glasovitih evropskih akademija, koji kao Isusovac i profesor u Rimu, po nalogu Benedikta XIV mnogim trudom, jedinstvenom umješnošću izmjeri jedan stepen zemaškoga kruga koji put sjevera prelazi preko papine zemlje, u novoj tablici opisa sve položaje iste zemlje, pokaza način da se opet učvrsti vaticanska kupola, da se od strane vode te se razlijevahu po poljima. Poslat od Lučana Ćesaru Franu I, velikom vojvodi toskanskom, da se odstrane rijeke s njihovih polja, postiže, te bi po zaslugi uvršten u njihove patricije. Pozvan u Milan da poučava matematičke znanosti sagradi i uredi Bredsko opservatorije za promatranje zvijezda. Nadživjevši ukinuće svoga reda u Parizu te postavši francuskim građaninom vršio je povjerenu mu službu usavršavanja optike za pomorske svrhe uz bogatu platu podijelenu mu od najhrišćanskijega vladara Luja XV. Uz ovo njegova vanrednom izdašnošću i lakoćom pjesništvo. Preduze više učenih putovanja po Evropi. Svugdje se okiti prijateljstvom mnogih i milošću vladara. Svugdje pokaza srce revno za hrišćanske kreposti i pravu vjeru. Iz Francuske vrativši se u Italiju kao starac, dok se mnogo trudaše oko dovršavanja i izdavanja posljednjih djela te se pripremaše da počne nova i dovrši stara, pade u dugu bolest od koje i preminu u Milanu 13 februara 1787., proživjevši 75 godina, 9 mjeseca, 2 dana. Ovome vrlo zaslužnom građaninu za republiku, kojoj je često djelima pokazao svoju vjernost, privodavši kraju dobro i korisno teške poslove kod stranih naroda i što je slovom svoga imena pridodao sjaju domovinskom, nakon posmrtnih časti u ovome hramu svečano i pohvalno iskazanim od naroda, upravitelji istoga hrama po odluci senatovoj ovaj spomenik ljubavi postavīše.

UZICA.

— Guy de Maupassant. —

Svim putevima okolo Goderville-a, seļaci i njihove žene idahu put grada; jer je bio pazarni dan. Ľudi idahu, mirnim koracima, nagibajući se naprvo svakim pokretom svojih dugih izvrnutih noga, nagrđjenih od teških radña, od pritiskaña pluga, koje u isto doba čini da lijevo rame iskoči i da se struk savije, od košeña žita, koje čini razmicati kolena radi jačega zamaha, od svih sporih i tegotnih poslova poljskih. Nihove modre bluze, ukrućene, sjajne, kao lakovane, urešene oko vrata i oko ruka sitnim vezom od bijeloga konca, naduvane oko njihova koštanoga trupa izgledahu kao baloni gotovi da polete, iz svakoga od kojih viraše jedna glava, dvije ruke i dvije noge.

Jedni vođahu u povodu kravu ili tele, a žene njihove tjerahu od ostrag goveda udarajući ih po sapima lisnatom granom. One nošahu o rukama široke košare, iz kojih izlažahu glave, koje od piladi, koje od pataka. I idahu kraćim i živļim korakom nego li ļudi, struka utegnuta, uspravna i prevučena malenim tijesnim rupcem, pribodenim na ravne prsi, s glavom umotanom u bijelo platno priļubljeno pri kosama i pokriveno kapom.

Zatim prolažahu jedna kola sa sjedalima, u isprekidanom kasu malena koña, čudno drmajuci dvojicom ļudi te sjedahu jedan kraj drugoga i jednom ženom koja sjedaše u dnu od kolâ i koja se držaše za kraj da oslabi tvrde odskoke.

Na trgu Godervilskom bijaše vreva, metež ispremješanih ļudi i živina. Nad površinom se toga skupa uzdizahu rozi volujski, visoki šeširi s dugom dlakom imućnih seļaka i kape seļanaka. A kreštavi, oštri, ževkasti glasovi sastavļahu se u neprekidnu i divļu viku, koju natkrilivaše po koji put kakva bućna glasina te izbijaše iz snažnih grudi razigrana težaka, ili dugo mukaće krave privezane za zid od kakve kuće.

Sve to zadavaše na staju, mlijeko i gnoj, sijeno i znoj, te širaše onaj neugodni, užasni miris, ļudski i životiñski, te je osobit čeladma iz poļa.

Gazda Hauchecorne, iz Bréauté-a, bješe taman stigao u Goderville i uputio se put trga, kad ugleda na tlima komadić

У
Н
И
В
Р
С
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

uzice. Gazda Hauchecorne, štediša kao pravi Normandijac, promisli da je dobro dokučiti sve što može služiti; i on se s mūkom saže, jer bolovaše od reumatizma. Dokuči s natala onaj komadić tanka užeta, i već se spremaše da ga s pomniom smota, kad opazi, na vratima od kuće, gazdu Malandain-a, sedlara, gdje ga gleda. Oni se nekad bijahu posvadili radi jednog ulara i od tada osta čegrst među njima, jer obojica bijahu zlopamtili. Gazda se Hauchecorne nekako zastidje, što ga je njegov dušmanin vidio gdje onako po blatu traži komadić uzice. Sakri je naglo pod bluzu, pa u ġep od gaćâ; zatim se napravi kao da još nešto traži po tlima, što ne može da nađe, i ode put pazara, pokućene glave i pognuta tijela radi bolova.

Izgubi se odmah u kreštavoj i tromoj gomili, uskolebanoj beskrajnim cjenkañem. Seļaci pipahu krave, odlažahu, vraćahu se, neodlučni i sved u strahu da ih ne prevare, ne usuđujući se nikad odlučiti se, vrebajući oko prodavaočevo, sve tražeći da otkriju lukavstvo u čovjeka i mahnu u životiñe.

Žene, položivši na tle svoje velike košare, bjehu povadile letušte, koje ležaše na tlima privezanih noga, oči preplašenih, skrletna huhora.

One s osornim izgledom a ravnodušnim licem slušahu ponude, i držahu visoku cijenu, ili pak, odlučujući se sve od jednom na popust, vikahu za kupcem koji se polako udalivaše:

— Dobro je, čika Antime, evo vam ih.

Pa, malo po malo, trg se isprazni, i kad zazvoni podne, oni te boravlahu prem daleko razidoše se po gostionicama.

Kod Jourdain-a, velika dvorana bijaše puna gosti, kao što prostrano dvorište bijaše puno prijevoznih sredstava svakog soja, teretnih dvokolica, kolica, kola sa sjedalima, lakih otkrivenih dvokolica, bezimenih kola, žutih od balege, rasklimanih, iskrpljenih, dižući put neba svoje rukunice, kao dvije ruke, ili pak s nosom na tlima a sa zadniom stranom u vazduhu.

Baš s protivne strane od gosti posadenih za stolove, ogromna peć, puna jasna plamena, sipaše živu toplinu u leda desnoga reda. Tri razña vrćahu se puna pilićâ, golubâ i bravljih pećenica; a ugodan miris od mesa pečena i od soka, te curaše niz isprženu kožu, dizaše se s ogñišta, badaše vesele, činaše zubma vodu.

Sva je aristokracija od pluga jela ondje, kod gazde Jourdain-a, gostioničara i trgovca s koňma, prepredeňaka koji je imao novaca.

Taňiri prolažahu, pražňahu se kao i vrčevi žute jabukovače. Svak pripovijedaše o svojim poslovima, o kupňama i prodajama. Raspitivahu se za letinu. Vrijeme bijaše ugodilo za zelen, ali je bilo ovlažno za žito.

Sve od jednom zatutňi bubaň, u dvorištu, pred kućom. Svi ončas poskakaše, osim nekolicine ravnodušne, i potekoše na vrata, na prozore, s ustima još punim i s ručnikom u ruci.

Pošto svrši udarati, zdur reče isprekidanim glasom svojim, i naglasujući svoje fraze u kontratempu:

— Daje se na znaňe stanovnicima Gordeville-skim, i u opće svijem — te su na pazaru, da se izgubila jutros, na putu Beuzeville-skom, između — devet ura i deset, jedna novčarka od crne kože, s pet stotina franaka i s poslovnim ispravama. Ko je našao, neka je ponese — odmah na općinu, ili gazdi Srećku Houlbrèque-u, iz Manneville-a; dobiće dvanaest franaka nagrade.

Za tim čovjek ode. Čuše se još jednom u daleku gluhi udarci bubňu i oslabljeni glas zdurov.

Tada se zapodjede razgovor o tom događaju te nagađahu hoće li gazda Houlbrèque imati sreću da nađe svoju novčarku ili ne će.

I objed se dovrši.

Taman da će ispiti kafu, kad se žandarski brigadijer ukaza na vratima, te zapita:

— Je li ovdje gazda Hauchecorne, iz Bréauté-a?

Gazda Hauchecorne, koji je sjedio na drugom kraju od stola, odgovori:

— Evo me.

A brigadijer prihvati:

— Gazda Heuchecorne, hoćete li biti tako dobri poći sa mnom na općinu. Gospodin bi načeonik htio govoriti s Vama. Selak, začuđen, uznemiren, ispi od jednom svoju čašicu, diže se i, još pognutiji nego li u jutro, jer prvi koraci iza svakoga počivaňa bijahu osobito mučni, uputi se ponavljajuć:

— Evo me, evo me.

I pođe s brigadijerom.

Načeonik ga čekaše, sjedeći u svom nasloñaču. To je bio okružni biležnik, čovjek debeo, ozbiljan, svečana govora.

— Gazda Hauchecorne, reče, vidjeli su Vas jutros gdje dokučujete s natala na putu Beuzeville-skom novčarku koju je izgubio gazda Houlbrèque, iz Manneville-a.

Selak, zabezeknut, gledaše načeonika, uprepašćen već od te sumnje koja padaše na n a da on i ne zna za što.

— Ja, ja, ja sam dokučio novčarku?

— Vi glavom.

— Pošteña mi, ne znam ni za što.

— Vidjeli su Vas.

— Vidjeli su me, mene? Ko me je to vidio?

— G. Malandain, sedlar.

Tad se starac sjeti, razumje i, crven od ijeda:

— Ah! on me je vidio, ona huļa. Vidio je kad sam dokučio ovu uzicu ovdje, evo, gospodine načeoniče.

I, tražeći u dnu od gèpa, izvadi malen komadić uzice.

No načeonik, ne vjerujućí, mahaše glavom:

— Ne éete me nasamariti, gazda Hauchecorne, da je g. Malandain, čovjek kome se može vjerovati, uzeo taj konac za novčarku.

Selak, bijesan, diže ruku i plune na stranu da posvjedoči svoje pošteña, ponavljajućí:

— Ipak je ovo istina pred Bogom, sveta istina, gospodine načeoniče. Jest, duše mi i spaseña mi moga; opet velim.

Načeonik prihvati:

— Šta više, pošto ste dokućili novčarku, Vi ste još dugo brčkali po kalu, da se nije koji novac zametnuo.

Jadni čovjek gušaše se od ijeda i od straha.

— Može li se take.... može li se tako.... nalagati da se potvori pošten čovjek! Može se li take!...

Zaludu se on prao, ne vjerovaše mu.

Suočiše ga s g. Malandain-om, koji ponovi i potvrdi svoje svjedočanstvo. Tu se oni dvojica pošteno izgrdiše cio sahat. Na ñegovu molbu prebraše gazdu Hauchecorne-a, ali se kod ñega ne nade ništa.

У
Н
И
В
Е
Р
С
К
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Na svrhu, načeonik, u krajnoj nedoumici, pusti ga, najvjestivši mu da će prijaviti stvar državnom odvjetništvu i potražiti uputstva.

Vijest se bijaše prosula. Kad je starac izišao s općine, opkoliše ga i stadoše ga pitati, koje ozbilno, koje podrugljivo, ali bez ljutine. On poče pričati o uzici. Ne vjerovaše, nego mu se smijahu.

Putem ga svak zaustavlaše, ili on sam zaustavlaše poznanike, započinući nebrojeno puta svoje pričanje i svoje pravdanje i pokazujući svoje izvrnute gèpove, za dokaz da nema ništa u njima.

Ali mu govorahu:

— Hajde, stara lijo!

I on se srdaše, luteći se, pomamljen, očajan, što ne će da mu vjeruju, ne znajući što da radi i pričajući neprestano što mu se dogodilo.

Smrće se. Valjalo je otiti. On se uputi s tri svoja susjeda, kojim pokaza mjesto, gdje bješe dokučio onaj komad užeta; i cijeloga puta ne presta govoriti o tom događaju.

U večer, obide čitavo svoje selo, da ispriča svakome svoju nevoļu. Niko mu ne htjede vjerovati.

Cijelu je noć imao groznicu.

Sjutra dan, oko ure po podne, Marij Paumelle, momak sa salaša gazde Breton-a, ratara u Ymanville-u, vrati novčarku s novcima gazdi Houlbrèque-u, iz Manneville-a.

Taj čovjek tvrdaše, da je zbilja našao novčarku na putu; no, ne znajući čitati, bijaše je odnio kući i predao svome gospodaru.

Vijest se prosu po okolici te i gazda Hauchecorne obazna za nu. Odmah stade obilaziti od jednoga do drugoga i pripovijedati iz nova svoj događaj, potpuñujući ga svršetkom. To bijaše za n prava pobjeda.

— Nije me toliko bolela, govorio je, stvar, razumjete li, već laž. Ništa ti ne će škoditi, koliko kad te kore radi lagaña.

Vas dan govoraše o tome, pričaše na putu čeladi koja prolažaše, u krčmi čeladi koja pijaše, na izlasku iz crkve iduće nedjele. Čak zaustavlaše i nepoznanike da im pripovjedi. Sada, bijaše miran, pa ipak nešto ga tištaše a da ne znaše ni sam

što. Kao da mu se podsmijevahu slušajući ga. Kao da ne bijahu uvjereni. Čiñaše mu se, kao da čuje, da ga za ledima kleveću.

U drugi utorak pođe na pazar u Goderville, jedino iz neodoljive potrebe da priča svoj slučaj.

Malandain, stojeći na vratima, stade se smijati kad ga vidje proći. Zašto?

Pristupi k nékom gazdi iz Criquetot-a, ali mu ovaj ne dade svršiti već, pokucavši ga po trbuhu, okresa mu u oči: „Hajde, stara lijo!“ I okrete mu leđa.

Gazda Hauchecorne osta zabezeknut i sve to nemirniji. Zašto ga bijahu prozvali „starom lijom“?

Pošto sjede za stô, u gostionici Jourdain-ovoj, stade opet objašnjivati stvar.

Ńeki trgovac s koñma iz Montivilliers-a dovikne mu:

— Dosta, dosta, lukavče stari, znam ja tu tvoju uzicu!

Hauchecorne promuca:

— Ma kad su je našli, onu novčarku!

— Šuti, moj čiko, jedan nađe a drugi vrati. Ni luk io, ni ñim voñô!

Selak osta pridušen. U néko doba razumijevaše. Bijedili su ga, da je povratio novčarku po jednom drugu, sukriveru.

Htjede se braniti. Svi za stolom prskoše u smijeh.

Ne mogne ni doobjedovati, već ode u sred podrugivaña.

Vrati se kući, zasramljen i rasrden, pridavljen od srgbe, od zabune, poražen toliko više, što bijaše kadar, sa svojom normandskom prepredenošću, da učini ono radi čega ga bijedahu, pa, šta više, i da se pohvali kao lijepim podvigom. Sve mu se u smetenosti čiñaše, da ne može dokazati nevinost svoju, jer je ñegovo lukavstvo bilo poznato, te osjećaše da ga nepravedna sumña pogađa u sred srca.

Tad poče iznova pripovijedati svoj događaj, produžujući svaki dan svoje kazivañe, dodajući svaki put novih razloga, energičnijih prosvjeda i svečanijih zakletava koje izmišlaše i prepravlaše u časovima svoje samoće, kad mu duh bješe obuzet jedino onim slučajem. Vjerovahu mu toliko mañe, što je ñegova obrana bila zapletenija i ñegovo razloženje hitrije.

— To su razlozi laživaca, govorahu za ñegovim ledima.

A on to osjećaše, i grizijaše se u sebi, ali zaludu mu svi napori.

Giñaše s dana na dan.

Šaljivi mu sada čínhahu pripovijedati „O uzici“ za svoju zabavu, kao što se čini pričati o boju vojniku koji je bio u ratu. Duh ínegov, pogodeñ u živo, slablaše.

Krajem decembra, leže.

Umrije prvih dana januara, ali, i u buncañu pred samu smrt, posvjedočavaše svoju nevinost, ponavljajući:

— Jedna mala uzica.... jedna mala uzica.... evo je, gospodine naćeoniče.

Preveo s francuskoga
A. R.

Ј А Н Х У С.

— Коста Мајкић. —

IV.

(4)

Рођење и школовање. — Хус на универзитату као учитељ. — Бетлејемска капела. — Хус проповједник у Бетлејемској капели. — Виклифово учење.

Велики чешки мученик Јован Хус, или како Чеси обично називају тога дичнога сина свога, *мистер*¹⁾ Јан Хус, родио се у јужно-западној Чешкој, у мјестанцу Хусинцима, не далеко од граница баварске краљевине и извора Влтаве. Година његова рођења није сасвијем тачно одређена. Многи су до скора држали да је рођен 1369. год., али у новије вријеме неки тврде, да се родио раније, и то 1365. год. Али за нас то питање није баш тако много значајно; за нас је важнија ствар познати њега као човјека зрела и стала на снагу, као човјека, који је својим животом био узор другима. Као дан његова рођења наводи се шести јула, што не одговара истини; дан његова рођења није никако познат; шестога јула Чеси су празновали спомен на његову смрт, а тај дан позније је узет као дан рођења његова, дакако без основа.

¹⁾ Српски би се могло рећи учитељ.

Хус је рођен за славне владавине Карла IV. У то вријеме било је у Чешкој подоста школа, па држимо да је и Хус своје прво васпитање добио у којој парохијалној школи, било у свом селу или у блиској околини. Родитељи Хусови припадали су нижем сељачком сталежу, и сигурно о свом трошку свога сина они нијесу могли на вишим школама издржавати. Биће да је Хус још из своје раније младости заволио књигу и науку, па је жељан знања дошао у многољудни Праг, да на највишем врелу, на свеучилишту, своју жедну душу знањем напоји. Кад је у Праг дошао не зна се поуздано; неки веле да је год. 1382. већ у Прагу био, што је тешко вјеровати. Хус је у Прагу свакако најприје морао полазити артистичку факултат (факултат слободних вјештина, која се још називаше и философском), јер сваки који жељаше добити право да ступи на коју од виших факултати, правничку, теолошку или медицинску, био је обвезан свршити ту философску факултат, у којој је добивао претходну спрему за више универзитатско образовање. Учећи се у Прагу Хус је морао свакојако кубурити и провлачити се; његово вјечито невољно стање као дјака ваљда и јест узроком што не показиваше у науци Бог зна каквог успјеха: спадао је у средњу врсту. Хус се у Прагу учио послуживајући, бивао је и министрантом (то име даје се ономе што послужује у катол. цркви); свашта је радио, само да насушни хљеб заради. За њега заиста може се рећи, да је прошао и кроз сито и кроз решето. Од његових старјешина можда нико и не слућаше, да ће из тога сиромашнога и гладнога дјака постати читав горостас, који ће прославити свој народ и своју земљу, а гордоме Риму, превртљивом Сигмунду и охолом Нијемцима толику главобољу задати!

Оскудица Хусова је крива, што је он остао на наукама дуже но што би требало. Стално се зна, да је он тек 1393. достигао бакалауреатски чин слободних вјештина, а годину доцније и бакалауреат богословски. Доктором богословије никад није био, и кроз цио живот скромно се називаше мистер Јан Хус; тако га називаху и његови поштоваоци, а под тим именом и данас је познат свима Чесима. Да је Хус био бистра и даровита глава доказује то, да је ступивши једном на поље јавнога рада, обраћао све више на се пажњу својих

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

старјешина, који су му брзо стали повјеравати разне функције при универзитату а и друге почасне послове; већ 1399. год. именован га је чешки народ испитним комисаром за бакалауреатске испите; петнаестога октобра г. 1401. изабере га философска факултат за свога декана; а у октобру идуће године (1402.) постаде ректором Прашке универзитати. Ректорска част трајала је пђ године. Од Хусових претходника није ни један, ни Валдхаузер, ни Милић, ни Матија из Јанова, дјеловао на универзитату; Хус има у томе првенство. Дјелујућу на универзитату Хус је добивао и моћна средства, да сам своје знање прошири и боље се образује по познатом правилу *docendo discimus*.

Његов академски рад сâм га упућиваше да се што више занима појединим старијим и савременим научењацима; тако се код њега проширивало знање и о списима енглеског доктора теологије, Џона Виклифа, о ком је он још раније но што је ступио за учитеља на универзитат много слушао, а можда и сам нешто његова читао. Има их који држе, да је Хус прва предавања држао угледајући се на Виклифа и његове расправе. Нешто прије Вестфалскога мира (1648.) Швеђани оплијенише Праг. Том приликом они понијеше са собом и многе рукописе из Чешке Библиотеке; по тврђењу брњенског архивара Брандла, међу тим рукописима, који се сад у Штокхолму налазе, има и шест трактата Виклифових, које је Хус својом руком преписао 1398. год., дакле у исто вријеме кад је почео држати предавања на универзитату. По правилима философске факултати сваки *bachelier* могао је своја предавања држати ослањајући се на којегта признатог учитеља Паришког, Оксфордског или Прашког, па ко зна те Хус није баш Виклифа изабрао. Стално је, да је Хус философске списе Виклифове познавао и веома радо читао, још раније него што су му богословски списи тога мужа дошли у руке. Из тога слиједи, да је Хус најприје примио од Виклифа његов философски реализам¹⁾, па тек по том обратио пажњу на његове богословске и реформаторске мисли. Виклифове богословске списе познао је Хус тек

¹⁾ Средњевјековни реализам разликује се од модернога реализма; појам реализма у средњем вијеку потпуно одговараше Платоновом идеализму.

године 1400. или 1402. Може се рећи, да се он до тога времена управо клонио Виклифових богословских радова и није их хтио познати.

Хус бијаше већ доста дубоко зашао у прави човјечки вијек, а још једнако не одликоваше се великом храброшћу духа нити одлучношћу воље. Римској цркви био је одан; вјеровао је у све што је она учила, па и у празновјерице. Године 1393., кад је проповједник Штјекна бесједио у Вишеградском храму о индугенцијама, то је на религиозна чувства Хусова тако утјецало, да је он те јубилејне године учествовао на свима црквеним процесима, исповједио се на Вишеграду, и посљедња четири гроша што их имађаше у џепу дао је, само да добије опроштење грехова. То, што је тад чинио, жалио је послје.

Хус у млађим годинама почео је пристајати за оним, чему се свећенство тога доба највише одавало: раскоши и кићењу. У својим писмима¹⁾ сам себе осуђује, што је некад био наклоњен јаловим забавама, сујети и миловању финог и раскошног одијела, због чега се сам често љутио и код других изазивао негодовање и срдњу. У својим писмима из 1414. год., дакле кад је већ био у Костинцу, Хус љуто кара себе због њеких пријеступака у младости.

Ако смо ради одредити доба кад Хус с више озбиљности почиње гледати на свој живот и кад с већом отвореношћу устаје противу њеких друштвених навада, онда можемо као обртну тачку у његову животу узети годину 1402, кад је одређен да у капели Бетлејемској проповиједа народу слово божије. Хус је од природе био врло побожан, па је појмљиво да му је са посвећеном за свећеника побожност још више освојила срце. Како се морао преправљати за проповиједи, које је држао сваке недјеље и свакога празника, то се већ с тим и његов дух све више богатио знањем и правом хришћанском мудрошћу. Хусу је била драга истина; та лијена врлина, да истину љуби, код њега се још у младости у души укоријенила: још као младић имао је обичај говорити, како му није стало толико до добивеног увјерења него до правде; он је, како сам тврди, још од онога часа, кад је стао озбиљније учити, поставио себи

¹⁾ „Listy mistra Jana Husi“; издала редакција „Самосталности“ 1902. г.

www.uns.edu.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

за правило: одрећи се свагда покорно и радосно рођеног увјерења, чим чује правилније туђе мишљење.

Како је име Хусово тјесно везано с капелом Бетлејемском, биће добро ако се мало ближе упознамо с постанком и задатком те капеле.

Некако 1391. год. поклонио је богати Прашки трговац Криж земљиште у старом граду и подигао је ту капелу, која је посвећена оним младијенцима, што их је Ирод поубијао, и која је добила име Бетлејем. Неколике недјеље по освећењу капеле, витез и краљевски савјетник Јан из Милхајма, родом из Пардубица, учинио је завјештање за остављање и издржавање духовног уреда при Бетлејемској капели. У свом завјештању Јан из Милхајма оставио је ово троје: да капелан буде свјетско духовно лице (не калуђер), да има само вршити проповједничку службу, а хоће ли и богослужење вршити, то му се на слободну вољу оставља; на послјетку да има проповиједати само на чешком језику. По овоме се може видјети, да је Јан велику важност придавао проповиједи слова божјега; а ни то није за оно вријеме незнатна заслуга, што он захтијева, да Чеси слушају проповиједи само на свом језику. У свом завјештању он се жали, како у Прагу нема храма, у ком би се народу само чешки проповиједало, и осуђује неке духовнике, што чешке проповиједи држе само код својих кућа или на којем другом мјесту, само не у храму. У том Јану из Милхајма видимо човјека, који је остао трајно запојен духом Милићевим и Матије из Јанова. Кад је Милић први пут стао да чешки проповиједа, то је била новина, ради које су многи злобили и осуђивали Милића. А сад ево подиже се капела за само чешко проповиједање, а да се нико не обраћа за одобрење бискупском ординаријату. Милић још бијаше далеко од помисли, да само чешки проповиједа, али капелан у бетлејемској капели био је дужан, да само чешки проповиједа. Из овога није тешко познати, како се у тих 25 година, од времена кад Милић први пут ступа са чешком проповиједи, народна свијест код Чеха била оснажила.

Првим проповједником у капели Бетлејемској био је Стеван из Колина. Кад се Стеван 1402. год. сâм захвалио на тој служби, предложен би за проповједника Бетлејемске капеле

www.УНИВЕРЗИТЕТСКА.БИВШИ.ОТЕКА. Јан Хус, и надбискуп га одмах потврди. То именовање Хусово имало је велик значај за његов унутарњи развој, али, не само да је то именовање по њега било од значаја, већ је оно имало велик утјецај и на Праг, па и на читаву чешку земљу у опће.

Поставши Бетлејемским проповједником Хус се тако рећи пробудио. Опћећи често у проповједима са својим народом Хус почиње цијенити боље и чешко име и чешка културна добра. Проповиједајући само на чешком језику, он тај језик сваким даном боље познаваше, обрађујући и усавршавајући га у својим проповиједима и књижевним радовима.

У првом стадију свога проповједничкога и пастирскога рада Хус ничим није изазвао неповјерења код својих старјешина. Он сам вјероваше, да ће њеке махне у цркви моћи изгладити помоћу старјешина црквених, којима бијаше свесрдно одан. У другом стадију Хус је разочаран; његова га је нада обмахнула. И тако ступа у борбу проти својим старјешинама због црквених рефорама, увјеривши се да они немају ни мало искрене склоности, да истријебе зло, које се у цркви зацарило.

Први стадиј Хусова рада трајао је до 1409 г. И у том времену он је имао подоста научних теолошких диспутација и религијско-моралних расправа, али због њих није дошао у сукоб с вишом духовном влашћу. Још концем XIV. вијека Виклифова наука била се доселила у Праг. Многи учитељи прашке универзитати бијаху се већ упознали с Виклифовим богословским списима. Као што смо мало прије видјели, Хус се подуже вријеме управо туђио од богословског учења Виклифова. Па и доцније, кад је већ и богословске радње чувеног Енглеза читао, он је обазриво о њима судио и био је донекле одвећ повучен кад се на универзитати расправљало о тим радњама. Прва научна расправа о Виклифовим чланцима била је 28. маја 1403. год., и имала је само ту посљедицу, да је у опће забрањено на универзитати предавати и узимати у одбрану њеке чланке, који су у истину Виклифу припадали, или су њему приписивани. Повод, да се 1403. године јавно о Виклифу на универзитати расправља, дали су надбискупски официјал и каноник Јан Кел и архидјакон Бехињски Вацлав. Како је у то вријеме била надбискупска столица упражњена, они предадоше

ректору универзитати, Валтеру Харасеру, који припадаше баварском народу*), два списа од пергамена, који обухватаху одређен број чланака, тобоже Виклифових, с молбом да заступници универзитати о тим чланцима свој суд искажу. Рекор је сазвао учени збор и водила се жива препирка. Њеки су тврдили, да ти чланци нијесу Виклифови, или да су предругојачени. Станислав из Знајма бранио је све чланке, не само што се форме тиче, већ и стварно, бива, садржину њихову. И Хус је учествовао у тим расправама и рекао, да сви онв, који се усуђују да туђе мисли изврђу, више заслужују да буду спаљени, него они који робу патварају и свијету продавају. Хус није био за то, да се безусловно забрани предавање о тим чланцима на универзитати. Али то није помогло, јер је ријешено већином гласова, да осуђених 45 чланака нико више не смије заступати. О тим истим чланцима пет година доцније (20 маја 1408.) опет је јавно расправљано, али су тада учествовали само заступници чешкога народа. Тај пут, на приједлог Хусов, би усвојено, да није допуштено о тим чланцима предавати или бранити их у смислу јеретичком. Тим ограничењем она прва безусловна забрана била је оборена. Важно је, да се на том чисто чешком ученом збору забранило предавати ма шта о овим трима списима Виклифовим: *dijalogu*, *trijalogu* и *de eucharistia*, и да нико у академским диспутацијама не смије за предмет узимати какву мисао која се односи на Виклифове књиге или на његово учење.

(Наставиће се).

*) Универзитати у средњем вијеку биле су подијељене на народе. Прашка универзитат имала је четири народа: чешки, пољски, баварски и саксонски; париска универзитат имала је народе: галски, нормандијски, енглески и т. д. То је била више диоба по државама него ли по народностима.

КЊИЖЕВНИ ПРИЈЕГЛЕД.

Мала Библиотека.

— Ил. Ивачковић. —

(1)

Мора се признати, да је мостарска »Мала Библиотека«, колико је мала, чинила њеким издањима својим српској књизи сасвим примјетних услуга, ма да се није одмах с почетка са довољно критичности и по њеком сталном плану, обиљежењу програмом, издавала. Не ћу да кажем, е је ово лијепо, често корисно и — а то код нас као да је најглавније — јевтино предузеће књижевно било без свакога плана; оно га имало и има, али тај план и програм није увијек био довољан и доста прецизован. Уредништво је требало одржати пред публиком и критиком свој програмни говор, назначити која дјела намјерава издати и тиме дати критици прилике и могућности да и она рекне своју, те не би »Мала Библиотека« била једнострана и монотона, и уредништво се не би морало кајати, што је у своју збирку, већином симпатичну и забавну, унијело и које слабо или бар слабије дјело. Овако, као да су из програма сасвим испуштени књижевни есеји, веће расправе из области српске, па и стране књижевности и историје њезине, студије о појединим знаменитим појавама у нашој и свјетској литератури и историји. Можда не ће бити неумјесно овдје споменути, да, како у старијим, тако и у новијим часописима, лежи законана не једна занимива и једра расправа, које би баш »Мала Библиотека« имала највише прилике спасти од незаслужена заорава. Но и овако су плаве књижице допијеле неколико добрих ствари.

»Мала Библиотека« је пружила: арнаутске слике и скице пок. Илије Вукићевића; приповијетке Антона Чехова; историјску сцену Бранислава Нушића, много даваога »Кнеза од Семберије«; учинила је приступачнијим неке приповијетке Сима Матавуља, цртице Светозара Ђоровића и посљедње приповијетке Милорада П. Шапчанина; издала је Ива Ђипика приче »Са јадранских обала« и црте пјесника Милете Јакшића; дала нову збирку »Биједних људи« Милана Будисављевића, па и »Сјене« Владоја Југовића; скупила је у »Хумористикону« неколико мање више успјелих хуморесака српских; у њезину изда-

њу имамо »Стотину шаљивих прича« херцег-босанских, вјешто скупљених од познатог фолклористе Л. Грђић-Бјелокосића и »Шаљиве срп. народне приповијетке« несуђенога митрополита мостарскога, Арх. И. Палијчине, а није рђава мисао била ни то, што је поново штампала неријетко свјеже слике Драг. Брзака »У комисији«. Само је штета, што се у истој збирци, у којој су ти и такви радови, налазе и »Шарени шљунци«, »Сеоске фотографије«, нелијеп пријевод Гогољева најслабијега дјела, »Женидбе« и Јована Протића »Приповијетка како се покојни поп Аврам Несторовић свадно с покојним Нестором Аврамовићем«, та неуспјела имитација једне Гогољеве приповијетке.

»Мала Библиотека« намијењена је широм читалачком кругу, те она баш зато не смије бити само забавна, и Ј. П. није имао право, када је у првоме »Пријегледу« рекао, да је »Библиотека« испунила своју задаћу, ако неколико часова позабави читаоца. Не, „Мала Библиотека“ треба своме читаоцу да да лектуру, која ће га — пружајући му уједно и угодну забаву — и поучити, а у првом реду допринијети томе, да се и теоријски што боље упозна с историјом и савременим стањем наше и стране књижевности и науке. Увјерен сам да се ниједан читалац не ће намрштити, ако му мостарске плаве књижице донесу по коју разумљиво написану расправу и добро смишљену студију из ма које и широј публици приступачније науке. Ту би ваљало, наравно, највећу пажњу обратити историји не само наше, него и страних (у првоме реду словјенских) литература; требало би дати мјеста историјским монографијама и литерарним животописима, а добро би дошла и која научно-религиозна расправа. Поред тога, што би такве ствари куд и камо више допринијеле образовању читалачке публике, него Протићева »Приповијетка о томе...«, приповијетке Бранковинскога (Ђоке Ненадовића) и нетачни пријевод Мопасанове »Орле«, оне би унијеле више занимљивости, живота и разноликости у до сада тако монотони рад »Мале Библиотеке«. Прегледајте, молим вас, све досадање књиге (56 на броју), па ћете се увјерити, да су, изузевши четири трагедије и једну »историјску сцену«, доносиле само приповијетке, а читава се разноврсност састојала у томе, што су једни од тих радова приповијетке, други приче, а трећи приповијести. — У

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

»Пријегледу«, који од лане излази као редован прилог »Мале Библиотеке«, ти чланци, те расправе и студије не би могле излазити, јер расјецкане на безброј наставака изгубе врло много од своје вриједности. Када је уредништво дошло на ту срећну мисао да »Пријеглед« издаје, јамачно није ни мислило да у њему такве веће радове доноси. За то је »Пријеглед« постигао своју цијељ, ако, поред биљежака које су у њему вјешто сређене, редовно доноси оцјене и приказе књижевних принова и, то би се Г. Ристу Кисићу нарочито препоручити могло, омање литерарне портрете, краће чланке о појединим знатнијим књижевницима и пјесницима нашим и страним, од прилике онакве радове, какав је Др. Св. Стефановића мали есеј о Љуби Недићу у једном од прошлих бројева »Пријегледа«.

Послије ово неколико искрених напомена, због којих ме — надам се — »Мала Библиотека« не ће анатемисати, да прегледамо, летимично бар, посљедње свеске њезине.

(Наставиће се).

БИЉЕШКЕ.

70-GODIŠNICA ZMAJEVA.

У четвртак, 10 о. м., највећи међу живијем српским пјесницима, Змај Јован Јовановић, навршио је седамдесету годину живота. Наш jubilar није само најзнатнији данас пјесник међу Србима, већ и међу јужнијем Славенима. Осим тога, он је код данашњег поколења и најпознатији пјесник, па су с тога његове пјесме биле и од превелика утјечаја на данашњи српски нараштај. То је баš права срећа, јер српска омладина, напajајући се на чистом врелу Змајеве појезије, oplemeњивала је свој дух и своје срце љубављу према идеалима српства, славенства и човјечанства. Узвишена љубав, која је нашла тако дубока изражаја у Ђулићима, и права вјера у бољитак српства и човјечанства, која избија из mnogijeh пјесамa његовијех, чине Змаја прaviјем идеалнијем пјесником. Његове пјесме, па биле чак и satire, не спотићу се нигдје ни о естетiku ни о moral, чега се на претек налази у mnogijeh пјесника. Као што је Змај у своме животу увјек био добар, чист, нежан и skroman, тјијем истијем osebinama одликују се и његове пјесме. Између пјесника и пјесамa vlada потпуна harmonija. Осим тога, Змај је велик као педагошки пјесник и као преводilac. Његове дјечије пјесме и његови пријеводи остаће, уз Ђулиће и друге пјесме, за увјек biserima српске књижевности.

KNIŽEVNOST.

U XVI vijeku živio je učeni Domenikanac O. Serafin Razzi (1531-1611), Italijanac porijeklom, koji je napisao dosta djela. Između ostalih: *Storia di Raugia* (povjest Dubrovnika) koja je bila štampana g. 1588 u Luci (Lucca) i *Narrazione degli Arcivescovi di Ragusa* (pripovijedaće o dubrovačkim nadbiskupima). Ova dva djela, koja zasijecaju u našu domaću povjest, napisao je O. Serafin Razzi za svoga boravka u Dubrovniku (1586-1598), kamo je bio poslat kao generalni vikar za uređenje domenikanskih manastira u našijem stranama.

Povijest Dubrovnika O. Serafina Razzi u posljednje vrijeme postala je veoma rijetka, te se ukazala potreba preštampanja iste za upotrebu učećiakâ i ljubitelja naše starine. Taj je posao preduzela Srpska Dubrovačka Štamparija. Uvod i primjedbe napisao je prof. J. Geleich. Knjiga je već štampana, te će skoro izići kao peta sveska Srpske Dubrovačke Biblioteke.

* *

Prof. Dr. I. Kasumović čitao je u javnoj sjednici razreda historičko-filologičkoga Jugoslavenske Akademije raspravu: *Izvori Palmotićevih drama Ipsipile i Akila*. Pisac dokazuje, da je pjesnik za ove svoje drame našao gotovu građu kod latinskih, a donekle i kod grčkih pjesnika, pa je dramatisovao ne mijenajući gotovo ništa. Za Ipsipilu bili su mu ovi izvori: Grk Apolonij Rodanin, pjesnik aleksandrinške ere, zatim Valerij Flak, latinski pjesnik iz doba carstva, koji je prema epu Apetonija Rodanina spjevao istoimeni ep „Argonautica“, i napokon Stacij, takođe latinski pjesnik iz carskoga doba, koji ima u svojem epu „Thebais“ veliku epizodu o Hipsipili. Palmotić se najviše držao Valerija Flaka, a od drugih je uzeo samo po gdješto. Čini se, da je znao i za varijacije priče o Hipsipili, kako su je bile obradili Eshil, Sofokle i Pindar, pa se i nima koristio. Za drugu dramu, Ahila, našao je Palmotić građu gotovu u nedovršenom epu „Achilleis“ pomenutoga Stacija. Što se sačuvalo od toga epa, dramatisovao je Palmotić gotovo sve i gotovo sasvim onako, kako se tamo nalazi, gdješto je dapače i stihove Stacije samo parafrazao. Odalečivao se od Stacija samo ondje, gdje je morao poradi dramskih razloga.

* *

U češkom mjesječniku „Hlidka“, što izlazi u Brnu, u nekoliko svezaka ove godine izlazi studija Leva Šolca o Gundulićevu Osmanu. U toj studiji prevedeni su i neki odlomci iz Osmana.

* *

Dubrovačka Hrvatska Tiskara namjerava štampati niz izdanja iz stare dubrovačke i dalmatinske kniževnosti, kao Držića, Lucića, Vetranića, Gundulića i t. d. Cijenimo, da ova izdanja nijesu baš neophodno potrebita, kad ih već imamo u kritičkijem izdanjima Jugoslavenske Akademije, koja na gomilama leže nerasprodana.

